

Sándor Bene

POVIJEST JEDNE OBITELJSKE POVIJESTI (Rađanje i žanrovska pozadina genealogije Zrinskih)

Na primjeru obitelji Zrinski autor u radu razmatra ulogu koju rodoslovlje igra u formiranju slike o samome sebi, što znači genealogiju kao funkciju građenja identiteta. Kao jedna od temeljnih crta osobnosti Nikole Zrinskog ističe se nostalgični heroizam, sklonost prema pobijedenim junacima, herojima čiji je pad ujedno i moralna pobjeda protiv ugnjetavanja i sila podzemlja. Razmatra se i utjecaj tri važna čimbenika na građenje identiteta Zrinskih: utjecaj Huna, koji su u europskoj, pa i u mađarskoj historiografiji smatrani precima Mađara, mogućnost zajedničkog podrijetla s Habsburgovcima, utjecaj ranog nacionalizma i jezično-kulturnog buđenja u Hrvatskoj na stvaranje identiteta Nikole Zrinskog. U tom je smislu od odlučnog značaja Memoria Jurja Ráttkayja iz 1652. u kojem se hrvatsko, slavonsko i dalmatinsko »kraljevstvo« definiraju kao partnerske države – regna socia. Drugo djelo od odlučnog utjecaja na građenje identiteta Zrinskih je rodoslovlje Zrinskih, autora Marka Forstalla (Stemmatographia Mavortiae familiae comitum a Zrin), koje je Forstall počeo pisati po nalogu i naputcima Nikole Zrinskog.

Ključne riječi: *Nikola Zrinski, identitet, mitologija, genealogija, žanr, Juraj Ráttkay, Marko Forstall*

Povijest obitelji i privatna mitologija

Povijest obitelji strastveni je žanr. Tko se njome bavi, čini to fanatično i ne zadovoljava se poluistinama ili relativističkim argumentima koji prenaplaćavaju nedostižnost potpune spoznaje prošlosti. Onaj tko to kritizira, također će u pravilu u jakom afektu spočitnuti onome tko se time bavi da iznimnost nije pitanje podrijetla nego rezultat individualnih dostignuća, da plemenitost ne dolazi od predaka nego, kako već kome, izvire, ako uopće izvire, iz njegove duše i njegovih sposobnosti. No ta su dva pola – istraživač i kritičar – vrlo često sjedinjena u istoj osobi; dapače, čini se da je u većini slučajeva tomu tako. Dante Alighieri je, primjerice, u pjesničkom umetku svoje filozofske rasprave *Gozba*, secirajući srednjovjekovne zablude o plemstvu, vrlo samouvjereno napisao:

*Plemenit, tvrde, ne postaje prostak,
nit prosti otac rodi
porod što bi se mogo pogospodit (...)*

*ja neću priznat toga,
ni oni, žele l' kršćanima biti!
Intelekt zdravlje kog kiti
lažnost će takvih tvrdnja uočiti;
a ja ih lažnim pokazati želim,
pa sad se od njih dijelim...¹*

Preci ne jamče plemenitost, nego su u najboljem slučaju samo smjerokaz i mjera za ispravan način života, no tim je grješniji onaj tko zastrani i iznevjeri dobar uzor.

Istu će misao Dante ponoviti i u *Božanstvenoj komediji*, no s ponešto sjete, dapače, kao da nad sudbinom, koju naziva *conditio humana*, čak osjeća stanovito ganuće i tjeskobu:

*O bijedno plemstvo krvi! Ako ljudi
dolje, gdje ljubav mlitavo nas vodi,
zbog tebe tašto nadimaju grudi,
neću se čudit već, što im to godi...
(...)
Ogrtač si što brzo kratak biva;
nije l' nam dnevno do dopune stalo,
vrijeme se hvata škarama tvog tkiva.*

Ipak, taj isti Dante (unatoč tomu što mu se ne čini da će tu netko ... »ko rijetku slušati novinu / kako plemena mrak pokrije sivi, / kad isto tako i gradovi ginu.«) neće moći odoljeti iskušenju da pred odabranicom svojega srca (a time pred čitavim svijetom) ne istakne starost loze iz koje je potekao, makar spominjanjem pradjeda Cacciaguide koji se borio u križarskoj vojni bok uz bok samog cara Konrada. A o tome odakle se »brat Moront, brat Elizej rodi« (točnije, Cacciaguida), a preko njega i Pjesnik nije mogao imati dvojbe ni on, a ni itko drugi:

*...gdje će oživjet svete klice rane
Rimljana koji stadoše kada
nasta to leglo svake ljudske mane*

odnosno, od građana antičkoga Rima koji su u Firencu (*Florentia*), na poziv njezina utemeljitelja Julija Cezara, stigli iz Rima kako bi se priključili doseljenicima iz Fiesola; štoviše, prema predaji i »građani, što su grad gradili snova, / onda kad lju-to od Atile strada«² bili su također potomci Rimljana. Tako smo, eto, i mi »Ma-

1 D. Alighieri, *Gozba*, Rasprava IV., Kancona 3 (prev. P. Pavličić), u: Alighieri, *Djela*, I., 359.

2 Citati po redu: *Raj*, XVI., 1-3, 7-9; 76-78; XV., 136; *Pakao*, XV., 77-78; XIII., 149-150. (D. Alighieri, 95, 98 i 94; 92 i 82).

đari« (Huni), imali stanovite veze, premda na vrlo osobit način, čak i s ponovnim rađanjem čuda na obalama rijeke Arno.

Ostavimo sad po strani idejno-povijesno pitanje, jer se novija literatura ionako vrlo detaljno bavi njime, naime, pitanjem o tome kako je procvat plemićkog identiteta i ideologije (a time genealogije kao žanra) od sredine 16. stoljeća snažno povezan s modernim pojmom slave, s novovjekim kultom pojedinca – i njegovih srodnika – koji se gradi unutar okvira tradicionalnih društvenih informacijskih kanala i sa svježije kreiranim »medijskim prostorom«. Tomu je bez svake sumnje tako, to prije što isticanje rodoslovlja nije bitno jedino na nekoj općoj razini javnog predstavljanja pojedinca ili dinastije, budući da dokazivanje starosti loze ne regulira samo dinamiku društvene hijerarhije (postizanja položaja i časti), nego će lako postati dnevno-političkom ili propagandističkom porukom ako neki moćnik ili rival u borbi za moć potraži za sebe nekakvog trojanskog ili rimskog pretka (premda nije svejedno kakvog!).³ Opće je poznato da je jedan od prvih ideologa takve javnosti novoga tipa bio upravo Dante i da smo, uz Petrarkino posredovanje, upravo od njega naslijedili tip intelektualca koji se prema vlastitoj popularnosti odnosi vrlo ambivalentno, gotovo čak i shizoidno, i koji s jedne strane na najprepređeniji način nastoji manipulirati javnim mnijenjem u korist svoje popularnosti, a s druge se, ukoliko u tome uspije, prema svojoj slavi odnosi kao da je to čudo nastalo samo od sebe i tek je spontani izraz opće obljubljenosti koju nije ni potrebno objašnjavati. Nemojmo se obazirati ni na danteovsku dvojnost koja se javlja u pitanjima podrijetla (nijeće se njihova važnost, a opet se upravo tim nijekanjem naglašava), jer je i to bio samo dio profinjene humanističke strategije stjecanja slave i postizanja popularnosti, a o tome pak da su neki, da bi to ostvarili, spremni katkada iskoristiti i tuđe perje, te da takve usluge imaju svoju cijenu, doista je suvišno i govoriti. Za pravi je iznos novca moguće nahvaliti i onoga tko je itekako toga vrijedan, kao što se to može potpuno besplatno napraviti i nekome tko je toga nedostojan, a iz uvjerenja.⁴

Kad je riječ o Nikoli VII. Zrinskom, radije promotrimo drugi aspekt genealogije, onu njezinu stranu koja nije okrenuta prema van, prema pretpostavljenoj, očekivanoj ili stvarnoj publici, nego onu ulogu koju će odigrati pri pojedinčevu stvaranju slike o sebi, dakle njezinu funkciju u oblikovanju identiteta. – Pokaži mi svojega pretka, reći ću ti tko si. – Jedan je od temeljnih paradoksa genealogije: želimo li pobrojiti pretke nekog čovjeka, u prvom koljenu moramo računati s njih dvoje (otac, majka), u drugom s četvero, a u trećem već s osmero ljudi (jer svatko

3 Pitanje plemstva obrađuje vrlo opsežan rad: C. Donati, *L'idea di nobiltà in Italia*; temeljno monografsko djelo o genealogiji kao žanru, na čije ćemo se zaključke u nastavku bez posebnog navođenja oslanjati: Bizzocchi, *Genealogie incredibili*.

4 O renesansnom »medijskom prostoru« te o utjecaju Dantea i Petrarke na njega vidi još: S. Bene, *Theatrum politicum*, 93-105. O tehnikama, vrijednosti i cijeni stvaranja kulta u doba humanizma vidi još: T. Klaniczay, *A nagy személyiségek humanista kultusza a XVI. században*.

ima po četiri pradjeda i prabake), da bi se taj broj u petom naraštaju unatrag popeo na trideset i dvoje, u desetom na 1024, a u dvadesetom na čak 1,048.576!⁵ Štematografija (riječ sama po sebi znači pisanje rodoslova od grč. *stemma*, »rodoslov«, *graphia* »pisanje«) Zrinskih u uzlaznoj se lozi vraća 25-30 naraštaja unatrag: imalo se, dakle, iz čega birati... Kakve će sebi tko pretke odabrati, to ovisi o tomu kakvim se želi smatrati (ili barem kakvim želi da ga drugi vide). No možda je tu ipak riječ i o nečemu drugom, jer je dotično znanje, u ovom slučaju sistematizirano »genealoško« znanje o nama samima, nasuprot racionalnoj vrsti znanja, ipak mitsko i samo po sebi zadano, pa u sebi već nosi i vlastito tumačenje. Ako je netko odvjetak Atiline loze, taj neće, ukrade li nešto u nekom pariškom dućanu, tragati za racionalnim objašnjenjem, jer biti Hunom znači da ćemo prisvojiti sve što nam je u određenom trenutku potrebno, pa ćemo to nešto pod sedlom, ili pod nečim drugim na čem se upravo sjedi, mekšati sve dok ne stignemo kući. Genealoškog će se »znanja« u pravilu držati mnogi, čak i kad se ono kosi sa svim racionalnim analizama i dokazima, pa ako im to ne prolazi drukčije, onda će, kako bi se održalo jedinstvo među tim znanjima, barem pribjeći ironiji, baš kao što je to svojedobno učinio i Lajos Kossuth, kojemu je legenda o rimskom podrijetlu njegove obitelji (*gens Cossutia!*) bila toliko draga.⁶

Od kakvih je predaka Nikola Zrinski gradio svoju privatnu mitologiju, koga je sve izdvajao iz te milijunske mase mogućih praotaca? (Odnosno, sročimo to pitanje drukčije: koje su osnovne crte njegove osobnosti za koje nije namjeravao davati razložno tumačenje, ni sebi a ni drugima?) Tako bi nekako moglo glasiti književno-povijesno pitanje na temu rodoslovlja Zrinskih. Međutim, prije nego što se pokuša ponuditi odgovor, moramo, i neka nam to bude polazišna točka, skrenuti pozornost na dva aspekta tog problema, a koji neminovno utječu na traganje za precima. Prvi se očituje u najbitnijim crtama osobnosti samoga Zrinskog, a to su njegov nostalgični heroizam i naklonost prema poraženim junacima, rat-

5 I. Kállay, *Genealógia*, 113.

6 Kossuth se o legendi izjašnjavao ovako: »Nekad jako davno János Érdi spomenuo mi je da u Erdelju pronađoše novac s mojim imenom: 'L. Kossuthius'. Kasnije u Londonu, u British Museumu, i sam vidjeh takvu kovanicu. Podrobnije se pozabavivši tim stvarima, saznadoh da je pravo kovanja novca u Rimu bilo u najmu trijumvira. No imao sam ja i drugih povlastica stečenih od davnina! Jer je jednu od atenskih Akropola izgradio također neki Kossuth. Međutim, te je starine posve dokrajčila donacijska listina kralja Bele IV. u kojoj stoji da mi je praotac bio Glad, a podrijetlo staro i skitsko.« Spominjući priču o njegovim starorimskim korijenima, a pritom publicirajući i gore navedeni citat, Géza Nagy smatra da »koliko god se Kossuth šaljivo izražavao o vezama svoje obitelji s rimskim *gens Cossutia*, iz nekih njegovih pisama postaje bjelodano, da ga je to pitanje prilično zaokupljalo i da je u sve to vjerovao, ili da to barem nije smatrao potpunom besmislicom«. (*Kossuth Lajos eredete*, 51). Slično se očituje i Kálmán Thaly, koji je od Kossuthovih sinova osobno čuo kako je u tome što su za svoj životni poziv obojica [sic!] odabrali karijeru inženjera nemalu ulogu odigrala uspomena na »Cossuthiusa, graditelja Zeusova hrama«, toliko često spominjana od njihova oca i iz usta njihovih londonskih profesora. (K. Thaly, *Kossuth Lajos három vitéz őse*, 154).

nim poglavarima polubogovima izginulima u beznadnoj i gigantskoj borbi, kojih je pad istodobno i moralna pobjeda nad silama tiranije i slijepe zle kobi u srazu protiv gospodara podzemlja. Prometej koji se suprotstavlja Zeusu, Enkelad koji se sa svojom gigantskom braćom zaratio s Olimpljanima, Iksion vezan za kolut zbog ljubavi prema Heri, Atlas koji je prisiljen nositi nebeski svod, Ajant koji bježi u samoubojstvo, ili Samson koji pada žrtvom svoje zaljubljenosti, svi su oni istaknuta lica pjesničke privatne mitologije Zrinskog, baš kao što to bijaše i zaštitnik svoje ljubljene i italske domovine Turn, koji se zaratio s trojanskim uljezima, no od sudbine (povijesnog fatuma) bješe osuđen na poraz, ili Hektor, također spreman mučenički poginuti za domovinu. Mašta će i lik pradjeda, u spjevu opjevavnoga Zrinskog, također predočiti kao »Hektora Sigetskog«, pa će ga, primjerice, u ciklusu epigrama, u privitku uz *Opsidu* predstaviti: »Kao Hektor Troji, / Tako sam ja Sigetu / Bio jaki zaštitnik...«.⁷ Prevedemo li sve to na žanrovski jezik stematografije, autoru su bili potrebni takvi daleki preci – dakako, uz one stvarne i bliže – kod kojih je herojsko držanje bilo nešto zadano samo po sebi i fatumski im je bilo nametnuto isto toliko koliko i poraz, što će im u konačnici donijeti moralnu pobjedu i dati barem oprost svih grijeha. Na neki je način tako bilo i s hunskim/ugarskim kraljem Atilom, jer je i on, poput »daha Božjega gnjeva«, odnosno ognja Duha Svetoga koji sažiže sve nevaljalo, »pregazio« narode grešnog Zapada, no Bog ga je poslije, nakon što mu je gnjev bio zadovoljen, odbacio kao oruđe svoje srdžbe.⁸

Međutim, na spomen Huna kao naroda, koji europska (a od Kézaija i ona domaća) historiografija smatra pretkom Mađara, u slučaju Zrinskih, točnije Zrinskih, odmah se nameće još jedno važno pitanje, ono o nadasve složenom odnosu obitelji (*familia*), roda (*gens*) i naroda (*natio*). Pripadnici toga roda, za koji se vrlo dobro zna da je hrvatskog podrijetla, nakon mohačke katastrofe, odnosno dvostruke dinastičke smjene, bili su nepokolebljivi u podršci Habsburgovcima, a lojalnost im je bila neslomljiva, što će reći, prevedemo li to u kôd genealogije, da bi bilo preporučljivo barem natuknuti mogućnost kako su možda i oni potekli iz Habsburgovcima zajedničkog korijena. S druge strane, državnoopravno se lojalnost Zrinskih ipak ostvarivala u odnosu na ugarsku Svetu krunu, pa bi podrijetlo njihova roda na neki način valjalo povezati i s Hunima i Atilom, no takva bi očekivanja bila ipak nadasve teško pomirljiva s nasljeđem koje se njegovalo unutar obitelji, s tradicijom da im je loza potekla iz roda Šubića. A napose ne na način da se pritom, što bi također bilo dolično, naglasi i jasan odmak. Doba Nikole Zrinskog poklapa se s vremenom razmahivanja ranog nacionalizma, s buđenjem

7 Epigram o Hektoru: Zrínyi, *Összes művei*, I., 391. Vidi još: *Idillium*, I. 45.; *Arianna sirása*, 35-36; *Szigeti veszedelem [Obsidio Szigetiana]*, VI. 67; u cit. izd.: 20., 368., 152.; pisma Zrinskoga Ivanu Ručiću (1658) i Raimondu Montecuccoliju (1662): Isti, *Válogatott levelei*, 109-111; 193-199.

8 Citat iz epigrama o Atili: M. Zrínyi, *Összes művei*, I., 390. O Zrinskijevu viđenju Atili: L. Szörényi, *Zrínyi és Attila*.

jezične i kulturne samosvijesti u Hrvatskoj, pa je pitanje pripadnosti upravo roda Zrinskih (bilo da ih zovemo Zrinski ili Šubići, jer je riječ o jednoj od najistaknutijih dinastija s tih prostora) bilo od presudnog značenja i za naciju, jer je hrvatska politička nacija tada, sredinom 17. stoljeća, osobito mnogo energije ulagala u naglašavanje vlastite jednakopravnosti s Ugarskim Kraljevstvom. Pitanje državno-pravnog položaja Hrvatske (da Arpadovići nisu hrvatske, slavonske i dalmatinske »kraljevine« pokorili oružjem, dakle, slijedom toga da one nisu postale *partes subiectae*, odnosno ugarskoj kruni podređene zemlje, nego bi prije bile *regna sociata*, njoj pridružene države) vrlo otvoreno postavlja već i prva sustavna hrvatska povjesnica, *Memorija* Jurja Rattkaja, nadasve odlučno inzistirajući na ilirskim precima hrvatskoga naroda, ali i na činjenici da su njihove države bile svakako starije od Ugarske. Zato nije nimalo slučajno da je posveta Rattkajeve povjesnice naslovljena upravo na »hrvatske dinaste«, na Nikolu i Petra Zrinskog; dakle, premisa se o ravnopravnom položaju morala na neki način očitovati također i u povjesnici njihove obitelji napisanoj prema njihovoj narudžbi, a koju nisu samo financirali nego i nadzirali.⁹

Rodoslovlje Zrinskih na sve navedene probleme nudi vrlo osobita, inventivna, a katkada i nadasve duhovita rješenja. No prije njih, pozabavimo se osobom koja je taj posao obavila, koju je Nikola Zrinski odabrao (a koju je nakon njegove smrti s istim zaduženjem angažirao i mlađi mu brat Petar) za pisca povijesti svoje obitelji. Što znamo o Marcusu Forstallu (Marku Forstallu), autoru djela *Stemmatographia*?¹⁰

9 G. Rattkay, *Memoria regum et banorum*, 70-71. O hrvatskoj nacionalnoj svijesti u 17. stoljeću i o Rattkajevoj ulozi u njezinu oblikovanju vidi: S. Bene, *Ideološke koncepcije o staleskoj državi zagrebačkoga kanonika*.

10 Životopis Marka [Marcusa] Forstalla – u onim dijelovima gdje se ne pozivamo na druge izvore – sastavili smo na osnovi djela: J. Ossinger, *Bibliotheca Augustiana*, 363-364; X. Schier, *De monasteriis*, 26, 31; F. Rački, *Acta*, 209, 340, 346; G. Pauler, Wesselényi, I., 352., II., 149.; *Catholic Episcopal Wills*, 79-80 (Forstallova oporuka); B. Jennings, *A Propaganda Fide Letter-Book*, 20-21; Isti, *Ireland and Propaganda Fide*, 28-29, 47-48; P. F. Moran, *Spicilegium Ossoriense*, I., 413-414; J. Gavigan, *De doctoribus theologiae*, 298-301; Isti, *The Austro-Hungarian Province*, I., 109-116, II., 10-11, 63-67, 115, 151, 157; *The Letters of St Oliver Plunkett*; F. Fallenbüchl, *Az Ágostonrendiek Magyarországon*, 62-64; M. Cserei, *Erdély históriája*, 81, 83-86; katalog Forstallove knjižnice načinjen u Grazu 1672.; osnivačka povelja Samostana augustinaca u Lockenhausu (Beč, 1. studenoga 1655). Za pomoć u prikupljanju objavljenih arhivskih izvora, arhivskih dokumenata i referenci u stručnoj literaturi dužnost mi je zahvaliti se Ágnes R. Várkonyji, Márti Zsuzsanni Pintér, Istvánu Fazekasu i Zoltánu Márkus.

Autor i njegovo djelo – Marcus Forstall i njegova *Stemmatographia*

Forstall je bio redovnik irskoga podrijetla, a pripadao je redovničkoj zajednici tzv. augustinaca pustinjaka. Mjesto mu je, kao i vrijeme rođenja, nepoznato. Obrazovao se u Španjolskoj, poput mnogih njegovih sunarodnjaka koji su pred protestantskim progonima i od potlačenosti bježali u inozemstvo, gdje se iz Kolegija svetog Gabrijela u Valladolidu upisao na sveučilište u Salamanki, a studij teologije završio 1648. (Teološki je doktorat stekao 1655. na Bečkom sveučilištu.) U austrijsko-moravsku provinciju svojega reda dospio je potkraj 1640-ih (najkasnije 1651), dakle, ne mnogo nakon Nicolausa Donellana, također augustinca i Irca podrijetlom, kojega smo već itekako dobro upoznali iz sudskih spisa postupka protiv pripadnika Wesselényijeva pobunjeničkog pokreta, svećenika koji se pojavljivao u Nádasdyjevu okruženju, profesora teologije na Bečkom sveučilištu, kojemu je 1670. bila povjerena uloga posrednika između Dvora i državnoga suca, a godinama kasnije slovio je za careva savjetnika od najvećeg povjerenja.¹¹ Sličnu je karijeru postigao i Marko Forstall (premda se nije vinuo tako visoko). Iz Brna, gdje je ravnao nižim obrazovanjem, već je 1651. prešao u gracerski samostan svojega reda, gdje je počeo vrlo lijepo napredovati u službi, dobivajući sve važnije položaje, pa je tako 1653. bio *magister* koji vodi teološke studije, da bi uskoro postao i upraviteljem obrazovne djelatnosti (*regens studiorum*), a zatim i *definitor*, što znači da je preuzeo neke poslove i u administraciji svojega reda. Ime će mu se, kao definitora austrijske provincije, 1655. naći zajedno s Donellovim i na osnivačkoj povelji načinjenoj u Beču, kojom se odobrava podizanje samostana na Nádasdyjevu posjedu u Léki (danas Lockenhaus u Austriji). Od iste je godine bio i profesorom teologije premonstratske škole u moravskim Zábrdovicama, gdje je istodobno predsjedavao i javnim disputama, o čemu svjedoči i knjižica *Gratia Dei enchiridion* objavljena 1658. u Pragu.¹² Godine 1659. u Beču biva izabran za predstojnika nanovo uspostavljene austrijske provincije augustinaca.

Međutim, na tom će položaju ubrzo izbiti na površinu i tamne strane njegova značaja. Forstall je od svoje redovničke subraće zahtijevao željezni red (uključivo i pravila ponašanja, odijevanja, pa čak i oblikovanja frizure), udaljio je iz reda (1660) buntovnog Aureliusa Ödera, te se uskoro (1661), možda zbog međusobnih ranijih razmirica, sukobio s Hieronymusom Hufnagelom, trudeći se osujetiti njegovo imenovanje za predstojnika samostana u Brnu. Bio je zacijelo provincijal vrlo prgave ćudi koji se u »rješavanju«
konflikata katkada nije ustručavao ni fizičkih nasrtaja. Možda je i to pridonijelo tomu što je na saboru provincije 1662. smijenjen s dužnosti na kojoj će ga zamijeniti Alfons Mitisini, redovnik koji, je unatoč prezimenu, bio ipak švapskog podrijetla. U stručnoj se literaturi javljaju

11 Vidi još: I. Hörmann, *Nikolaus Donellan*.

12 [Forstall], *Gratia Dei enchiridion*.

pretpostavke da je u pozadini Forstallovih učestalih skandala stajala činjenica da on nije bio izvorni njemački govornik, te da je to bila samo neka vrsta obračuna na etničkim osnovama sa strancima unutar austrijske provincije augustinaca, no to bi sad bilo teško dokazati. Međutim, činjenica je da se stječe dojam kao da su se u godinama koje su slijedile protiv njega urotili baš svi. Povukao se u gracerski samostan augustinaca, gdje je navodno pobunio trojicu studenata filozofije, koji su onda jedne noći zaskočili i premlatili samostanskoga glavara Georga Turnera, zaprijetivši mu pritom da će se napadi nastaviti ne odstupi li sa svojega upravljačkog položaja. Usto, Forstall se još iste jeseni (1662), a pritom izvan samostana i naočigled laika, upleo u žestoku svađu s novim definatorom Erthinodom Cordinom kojega je, izazvavši popriličnu sablazan, taj put već osobno izdevetao. Međutim, nisu mu ni protivnici (poput samoga Turnera, zatim Hufnagelova mlađeg brata Gabrijela koji je postao tajnikom i pouzdanikom novog samostanskog glavara Mitisinija, ali i Caesariusa Syrotta koji će tek kasnije stupiti na scenu) ostali dužni pa mu je general reda augustinaca pustinjaka Pietro Lanfranconi u kolovozu 1663. upravo na njihovu intervenciju oduzeo sve časti i protjerao ga za sva vremena iz njihove austrijske provincije, istodobno ga obvezujući na nadoknadu troškova postupka vođenog protiv njega (uspostave istražnih odbora, provođenja istrage itd.). Kapitul augustinskog reda 22. siječnja 1644. i formalno je potvrdio tu odluku, što Irac usijane glave nije ni dočekaao, jer je – zacijelo se oslanjajući na svoje veze, a možda čak i na Donellanovu intervenciju – dotle već prešao na službu kod Zrinskog. Premda se njegova prisutnost na dvoru Zrinskog može dokumentima potrijepiti tek od proljeća 1663. (na njega naslovljenim pismima historioografa Jurja Rattkaja od 7. i 15. svibnja),¹³ morao se naći tamo i ranije, jer se oba spomenuta pisma referiraju na predmet povijesti i podrijetla Zrinskih, a da bi on uopće pristupio njezinoj izradbi, do tog se vremena već svakako morao ozbiljno pozabaviti predstudijima i prikupljanjem izvora. Dakle, Forstall je, po svemu sudeći odmah nakon onoga gracerskog skandala, možda već u listopadu ili studenome 1662. otputovao u Čakovec. Iz djela *Stemmatographia* znamo da mu je Nikola Zrinski tada darovao kapelicu u Štrigovi (nekoć Stridon), podignutu na pretpostavljenom mjestu rođenja Svetog Jeronima, kao i prihode njoj pripadajućeg skromnog imanja, ali i to da je Juraj Rattkaj svoja pisma adresirao upravo tamo. Forstall se subraći koja su se udružila protiv njega, dakako uz očitu pomoć svojega novog patrona, doista veličanstveno osvetio. Naime, već je iduće, 1663. godine, predvođeci četvu vojnika (razumije se, pripadnika čakovečke vojske) u nekom luthenberškom podrumu zaplijenio i rekvirirao petnaest bačvi vina koje je podrumar – kakve li slučajnosti! – namjeravao uputiti u gracerski samostan augustinaca. Predatorsku je

13 Pisma publicirana u: S. Bene, *Egy kanonok*, 244-248. Izvorna građa pohranjena: Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Obiteljski fond Zrinski, HR-HDA-785. (u nastavku: Hda Fond Zrinski), konvolut B 47-52.

akciju ponovio i u rujnu 1666., opravdavajući se kako se mora nekako namiriti za dobra oduzeta mu na ime nadoknade troškova gracerskog sudovanja protiv njega.

U proljeće 1663. krenula je intenzivna prepiska na temu rodoslova Zrinskih. Iz građe koja se odnosi na Forstalla postaje nam bjelodano da je uz Nikolu na tom planu bio vrlo aktivan i Petar (primjerice, kod trogirskih je gradskih vlasti naručio prijepise svih dokumenata iz tamošnjeg arhiva koji imaju veze s Bribircima), ali i to da je iskrsnulo i ime padovanskog povjesničara Giacoma Zabarelle (koji se sam ponudio, a »posrednik« mu je bio čakovečki kaštelan Giacomo Morbidelli, također Talijan) kao potencijalnog autora.¹⁴ Iz tih mjeseci potječu i pisma Nikole Dianeševića (zagrebačkog kanonika) i Franje [Ferenca] Ladányija (tajnika obitelji Drašković) u kojima oni odgovaraju na pitanja o precima Zrinskih, ali ne Forstallu, nego Nikoli Zrinskom izravno.¹⁵

Iz svega dosad iznesenog prilično se nedvojbeno daje naslutiti zašto je izbor Nikole Zrinskog pao na irskog redovnika. Zato jer na njega – za razliku od aristokratskih povjesnika kakav je bio, primjerice, i barun Juraj Rattkaj – nisu utjecale ni obiteljske veze, a ni uži stranački interesi; usto, njegov je donekle nezaštićeni položaj ostavljao mogućnost strogog nadzora nad ideološkim aspektima njegova rada. Pritom, njegova je visoka naobrazba jamčila da će moći samostalno raditi; nije ga se, dakle, moralo voditi za ruku, ni usmjeravati pri svakom koraku. Osim toga, mogao je biti koristan i kao čovjek iz redova crkve, jer obitelji je bio potreban dvorski svećenik, a Forstall je uz historiografske poslove mogao bez osobitih napora obavljati i takve dužnosti. A o tome koja je uistinu bila redovnikova uloga u okruženju Zrinskog, vrlo bitne nagovještaje donose njegovi iskazi u sudskom procesu vođenom 1670. i 1671. Sudeći prema tim izjavama, on uz Zrinskog nije obavljao samo svećeničke, nego i tajničke poslove, blagovao je s njim za istim stolom (zacijelo je on taj »pater« kojega spominje Miklós Bethlen opisujući svoja sjećanja na posjet čakovečkom dvoru 1644).¹⁶ Godišnja mu je plaća bila 150 carskih talira, a za to je od 1663. obavljao i dio inozemne prepiske Zrinskih (iz koje će, uostalom, u prvom poglavlju spisa *Stemmatographia* obilato i citirati). Povijest obitelji počeo je, kao što to proklamira i na njezinoj naslovnici, pisati po narudžbi Nikole Zrinskog, a nakon njegove smrti završio ju je uz potporu njegove udovice Marije Sofije Löbl. Sadržaj se prvog poglavlja pod naslovom »Sadašnji položaj Zrinskih« kreće usporedo s onodobnim događajima od 1663., sve do pogibije Nikole Zrinskog 18. studenoga 1664., a drugi dio (zapravo ona prava obiteljska

14 G. Zabarella, *Trasea*; u uvodu će se pohvaliti kako je gorljivim radom do tada već sastavio genealogije »mnogih istaknutih talijanskih i europskih obitelji«. Njegovo pismo poslano Morbidelliju u Čakovec (Padova, 28. srpnja 1663), Fond Zrinski, konv. D 67-68.

15 Pismo Nikole Dianeševića Nikoli Zrinskom (Zagreb, 13. svibnja 1663): Hda, Fond Zrinski, konv. D 108; Franjo Ladányi Nikoli Zrinskom (bez mj., 16. svibnja 1663): Hda, Fond Zrinski, konv. D 60-62.

16 M. Bethlen, *Élete*, 600.

povijest) Forstall zaključuje s početkom 1665. (za Nikolina sina Adama kaže da je dvogodišnjak, a ima obavijesti i o imenovanju Petra Zrinskog banom, što se doista i dogodilo 24. siječnja 1665). Dok je bio u agoniji nakon nesreće u lovu u Kuršanečkom lugu, Nikola Zrinski je upravo njemu, a i isto tako nazočnom Nikoli Guziću, izrekao usmenu dopunu svoje posljednje volje: sva njegova čakovečka pokretna i nepokretna imovina zajedno s osobljem i slugama tvrđave imadu pripasti njegovoj udovici Mariji Sofiji Löbl.¹⁷

Nakon Nikoline smrti Forstall je ostao u službi obitelji Zrinski: povjeren mu je odgoj Ivana Antuna, sina Petra Zrinskog, a u nekoliko navrata (od rujna 1666. do lipnja 1668) odlazio je i u Mletke gdje je tijekom ljeta 1667. pred Sinjorijom središao pitanje pripadnosti obitelji drevnom mletačkom patricijatu. Boraveći u Mlecima, stanovao je u augustinskom Samostanu svetoga Stjepana,¹⁸ te je odatle slao svoja pisma hrvatskom historiografu Ivanu Lučiću (Joannes Lucius, Giovanni Lucio) u Rim.¹⁹ U međuvremenu su mu i odnosi s redovničkom zajednicom dobili povoljan obrat; 1666. je zatražio provedbu novog postupka, a novoutemeljeno sudbeno tijelo, u koje je ušao i Donellan, ispitavši slučaj nije potvrdilo onu raniju, pristranu odluku protiv njega. (Istini za volju, nije ju ni izmijenilo, nego je pribjeglo taktici prešućivanja.)

Forstall je 1669. krenuo u pratnji Ivana Antuna Zrinskog na dulje zapadnoeuropsko putovanje (zacijelo imajući pritom i neka politička zaduženja, no to su tek naša nagađanja), odakle se vratio kući tek o Božiću iste godine. Iduća, 1670. godina, najbolje je poznata dionica njegova života, kad je bio posrednikom između Dvora i Petra Zrinskog. Mihály Cserei smatra da su ga samo iskoristili kako bi namamili njegova gospodara u Beč, no objedu o njegovoj izdaji opovrgava osobno Petar Zrinski u svojem pismu upućenom caru. Pred istražnim sucima Forstall priznaje da je bio čovjek koji je uvijek nastojao smiriti strasti, a da ga pritom u konkretne planove pobune nisu upućivali ni Frankopan ni Zrinski. Doduše, stanovite bi sumnje mogla probuditi upornost kojom je car Leopold idućih godina opsjedao papinsku kuriju u korist Forstallova imenovanja biskupom, no stvar je napredovala nadasve sporo. Popis Forstallove knjižne zbirke načinjen je 6. veljače 1672. u Grazu, a on je, sudeći prema izvorima, godine iščekivanja provodio u poljskoj provinciji svojega reda kao *regens studiorum*, dakle, prilično degradiran. Godine 1675. opet ćemo ga zateći u Beču, a toliko željno iščekivano imenovanje naposljetku je stiglo tek 1676.: dobio je biskupiju Kildare u vlastitoj domovini Irskoj, koju je onda vodio s velikim ambicijama, da bi uz intervenciju Olivera Plunketta postigao čak i to da se njegovoj dijecezi pripoji i susjedna biskupija Leighlin. Takvo je proširenje crkvene pokrajine imalo nadasve jadno i prozaično materijal-

17 *Postulatio Comitissae Sophiae a Löblin*, 1670.; usp.: E. Laszowski, *Adam grof Zrinski*.

18 Slika i detaljan opis samostana nalazi se u: J. G. Graevius, *Thesaurus*, V/ 2., 22-27.

19 Vidi: M. Kurelac, *Ivan Lučić Lucius*, 118.

no opravdanje; naime, godišnji prihod episkopata Kildare nije dosezao ni 15 funti sterlinga, što je pak doista premalo čak i za svakodneвно preživljavanje, a kamoli da zadovolji potrebe Forstalla, čovjeka naviknutog na drukčije okolnosti. Izvori su o njegovoj daljnjoj sudbini vrlo škrti na riječima. Progonjen od Engleza, morao se neprestano skrivati i živjeti u poluilegali, potajno zaređivati svećenike, a događalo se da je morao prespavati pod vedrim nebom ili se pred progoniteljima sklanjati duboko u šumska prostranstva. Zarobljen je 25. veljače 1681., a nakon dvije godine tamnovanja, čega su ga oslobodili patroni na visokim položajima, preminuo je 7. veljače 1683. u Dublinu.

Njegovu pisanu ostavštinu i knjige prema oporuci je baštinio nećak Richard Butler, no o toj građi ne postoji nikakav pisani trag iz kasnijih vremena, premda je on, bez sumnje, uza se pohranio vrlo zanimljiv materijal. Možda će iz nekog irskog arhiva jednoga dana iskrsnuti zasad nepoznata nam autografska pisma Stjepana Vitnyédyja, Nikole ili Petra Zrinskog. No dotle se moramo zadovoljiti onim što je ostalo ovdje, a ni to nije baš malo. Pisana građa od nekoliko stotina listova konfiscirana je nakon propasti urote i odvezena u Beč, a ono što je od toga na okupu ostalo u Haus-, Hof- und Staatsarchivu, bilo je zacijelo posve nezanimljivo u svrhu sastavljanja optužnice. Pod nazivom *Zrimyische familienakten*, a pod signaturom »fasc. Hung. 280-281«, pohranjene dokumente u Beču po svemu je sudeći sređivao i u konvolute smještao neki stručno vrlo potkovani onodobni arhivar, svakom svitku dodajući na njemačkom jeziku kratki indeks sadržaja. Pri diobi pisane građe nakon Prvoga svjetskog rata to je građivo 1928. premješteno u Budimpeštu na pohranu u Mađarski državni arhiv (Magyar Országos Levéltár), a zatim je, prema sporazumu o ratnoj odšteti, 1958. dospjelo u Jugoslaviju, pa ga danas čuva Hrvatski državni arhiv u Zagrebu pod nazivom *Akta Zrinski-Frankopani*, zadržavajući ga i dalje u izvornoj podjeli na fascikle i konvolute.

A što se nalazi u toj Forstallovoj građi? Na prvih osamdeset listova nalaze se spisi u svrhu dokazivanja pripadnosti mletačkom patricijatu, kratka bilješka kojom se potvrđuje imenovanje Forstalla opunomoćenikom obitelji u postupku pred Sinjorijom i dokumenti potrebni u takvom dokaznom postupku. Među njima se nalaze: povelja mletačkog dužda Giovannija Soranza iz 1314. kojom se Pavlu Bribirskom dodjeljuje patricijat; darovnica kralja Ferdinanda iz 1554. koja Nikolu Zrinskog potvrđuje u njegovu posjedu Čakovca i donekle mu mijenja, zapravo dopunjuje, grb iz davnina; darovnica kralja Ludovika iz 1347. kojom mu se prepušta tvrđava Zrin; ali, primjerice, i bilješka o slavnoj bitci Petra Zrinskog protiv Turaka 16. listopada 1663., i to na hrvatskom jeziku (a za koju smo do sada znali samo na osnovi jednog letka na talijanskom jeziku objavljenog u Mlecima, a koji joj sadržajem nije posve istovjetan).²⁰

20 Navedeni spisi nalaze se u: Hda, Fond Zrinski, konv. A 3-75, passim (izvješće o Petru Zrinskom: 12-15), usp. s talijanskom inačicom: E. Peták, *Illusztrált velencei röplap*, 688-689.

Drugi dio te građe samo po sebi je nadasve zanimljivo vrelo: to je Forstallova prepiska s glasovitim povjesničarima onoga doba, a koji su se bavili i njegovom temom. Međutim, sačuvani su, na žalost, samo prispjeli odgovori, no i oni su bez iznimke autografska pisma, poslana od Ivana Lučića, Galeazza Gualda Priorata i Jurja Rattkaja. Mogu se iščitavati stranice i stranice, njih dvjestotinjak, Forstallovih prijepisa ili samo sažetaka isprava iz čakovečkog arhiva koji predstavljaju nadasve važan izvor, jer je pomoću njih ipak moguće rekonstruirati veći dio izgubljene, ili još uvijek skrivene građe u arhivu Zrinskih.²¹ Osim toga, tu se nalazi i sama *Stemmatographia*: od bilježaka, dijelova prikupljene građe i njihovih raznih inačica, preko prvih nacрта, do konačno uobličenog djela, vrlo lijepo čitkog primjerka pročišćenog teksta.²²

Tu je bogatu građu u njezinoj cjelovitosti posljednji put imao prigodu u Beču proučavati Károly Széchy negdje početkom 20. stoljeća. Znatno je dio nje prepisao, odnosno dao prepisati svojoj ženi, pa je sve što je mogao ugradio u opsežan, petotomni životopis Nikole Zrinskog.²³ No i za njega je bilo karakteristično, kao i za druge istraživače koji su imali u ruci genealogiju Zrinskih, da ga je iz te građe zanimalo uglavnom samo jedan njezin dio (dakako, *Stemmatographia*), a da su se i kod toga usredotočili tek na njegovo vrednovanje kao povijesnog izvora. Pritom nitko nije postavio pitanje kojem je cilju tih 1663. i 1664. godina moglo poslužiti pisanje povijesti obitelji Zrinski, odnosno, što je Nikola Zrinski, a i njegov brat koji je s njim surađivao na tome, htio postići naručujući izradbu spisa *Stemmatographia*. S druge strane, u kontekstu književno-povijesne tradicije toga žanra, Forstallovo djelo nitko nije proučavao. U nastavku ćemo pokušati upravo na ta pitanja pronaći neke odgovore.

Što se povijesnog konteksta tiče, bit će nam svrhovito krenuti od koncepta poglavlja što je Forstall po svemu sudeći sročio na papiru još za života Nikole Zrinskog, negdje 1663.²⁴ Zamisao mu je bila da bi djelo o povijesti obitelji trebalo biti organizirano u četiri poglavlja, koja će nasloviti ovako: 1. Sadašnji položaj Zrinskih (*Status Zriniorum modernus*); 2. Plemičko podrijetlo Zrinskih po ženskoj liniji (*Nobilitas Zriniana a foemina sexu*); 3. Praotac roda Ostrovius, koji mu pribavi ime i sjedište (*Ostrovius Totilae frater familiae Zriniana genearcha, ei*

21 Pri rekonstrukciji arhiva pomoć nam dolazi od samog Forstalla, jer nas on izvještava da je u njegovo doba postojao katalog spisa (*registrum literarum*) koji je na popisu vodio 62 *fasciculusa* slaganih prema posjedima, no iz građe je već tada manjkalo 10 fascikala, usp. Hda, Fond Zrinski, konv. D 59. Temeljem Forstallovih registara i prijepisa moguće je identificirati ukupno 628 povelja, i sve su one označene brojem *numerus currens*. Nikola Zrinski je u oporuci iz 1662. vrlo detaljno regulirao pristup arhivu i način njegova korištenja: Zrínyi, *Összes művei*, II., 389.

22 M. Forstall, *Stemmatographia Mavortiae Familiae comitum de Zrin*, rukopis (1663-1665); u Hda, Fond Zrinski (konv. E 1-152) sačuvao se zasebno uvezeni pročišćeni primjerak, odijeljen od ostalih spisa.

23 Usp.: K. Széchy, *Gróf Zrínyi Miklós*, I., 5-31 (podroban prikaz Forstallove građe).

24 Hda, Fond Zrinski, konv. B 123.

nomen tribuit et sedem); 4. Povijest [nastavak] nakon Pavla, grofa od Ostrovice (*Historia a Paulo comite de Ostrovicza*). A sve bi to bilo uokvireno uobičajenim priložima: preporukom, prikazom grba, pjesničkom poslanicom (poslanicama) u čast autora i Zrinskih te prezentacijom obiteljskih stabala (grafičkim prikazom rasta stabla Zrinskih i ogranaka njihova roda).

Dakle, sama je povijest obitelji bila podijeljena na dvije veće cjeline, na onu koja se bavi srednjovjekovljem i na onu novodobnu (3. i 4. poglavlje), dok su prva dva poglavlja trebala poslužiti svrsi dinastičke reprezentacije i ciljevima političke propagande. Iz jedne aluzije u Forstallovoj građi da se naslutiti da se pomišljalo i na publiciranje djela *Stemmatographia* u Mlecima,²⁵ što bi i bio posve normalan korak kad su Zrinski upravo tamo – a bilo je i dovoljno daleko od možebitnih neugodnih zanovijetanja bečkih vlasti – raspolagali najsigurnijim zaleđem. Plan se na kraju nije ostvario, a tomu je bilo više razloga. U svakom slučaju moralo se računati i s učinkom svježe (1666) objavljene Lučićeve povijesti Dalmacije (*De regno Dalmatiae et Croatiae*),²⁶ kao što je valjalo riješiti i pitanje žanra i retoričkog aspekta kompozicije. Dvojaku intenciju tog poduhvata, dnevno-političko-publističku i onu obuhvatniju i reprezentativnu, u turbulentno političkim okolnostima (izbijanje rata s Turcima, povlačenja i porazi, neuspješna opsada Kaniže, zatim i neočekivana smrt Nikole Zrinskog) bilo doista teško uskladiti. Otuda su proistekli i glavni konstrukcijski problemi konačno dogotovljena djela: slijedeći ukorak događaje tijekom 1663. i 1664. autor je stalno i uvijek iznova morao reagirati na okolnosti koje su se neprekidno mijenjale, a zapravo je tek kaskao za zbivanjima te zato bio prisiljen neprestano se upletati u nekakve polemike. Kritizirao je defenzivno držanje generala Montecuccolija, baš kao i bečkog političkog i vojnog vodstva u ratu protiv Turaka, najodlučnije je branio izgradnju utvrde Novi Zrin (premda je, prema suvremenicima, to bila tek provokativna gesta koja je, uostalom, i dovela do izbijanja rata), pa je uvrštavanjem tekstova pisama (pape, španjolskog kralja itd.) upućenih Nikoli Zrinskom, ili samo citatima iz njih, nastojao potkrijepiti sposobnost i dostojnost svojega junaka da bude imenovan na čast glavnog zapovjednika kršćanske vojske, na položaj koji on u konačnici ipak nikada nije dobio; dakle, Forstall je morao napadati iz obrambenog početnog stava, premda apologija kao žanr nije baš najsretnija polazišna osnovica ni za izradbu genealogije, a kamoli za laudaciju koja se usredotočuje na jednu jedinu osobu.²⁷ Sretnija je, a i opširnija, razradba toga poglavlja ugledala svjetlo dana u jednom marsejskom izdanju početkom 1665., a kako taj letak, objavljen pod imenom Johanna H. Andtlera, nadasve vjerno slijedi tekst djela *Stemmatographia*, lako je moguće da je njegovim pravim autorom ipak bio Forstall.²⁸ U svakom slučaju, riječ je

25 Hda, Fond Zrinski, konv. A 18.

26 Vidi o tom na istom mjestu, pod nadnevkom 27. siječnja.

27 O toj retoričkoj omašci vidi još: G. Kecskeméti, *Prédikáció, retorika, irodalomtörténet*, 181.

28 S. Bene, »Jöttem, látam s elmenekültem«.

o dijelu teksta koji je pripremljen pod punom paskom Nikole Zrinskog, a ugođaj mu je podosta toga sačuvao iz ozračja i tema onodobnih čakovečkih »razgovora za stolom«. Uz političke aluzije, svakako nam je najsigurniji znak za tu pomisao spominjanje već u prvim redcima poglavlja navodnog »pučkog vjerovanja« u podrijetlo toga roda od samih gorostasa. Jer to je tipično zrinijanska misao, a u svojoj se strastvenoj ljubavnoj poeziji tim toposom on poslužio već i ranije²⁹ (kao i motivom buđenja usnulih kako bi ih potaknuo na borbu protiv pogana, na koji nailazimo i u njegovom *Afiumu*).³⁰ Sliku rajskog obilja i plodnog Međimurja uvodi svjesno da bi je kontrapunktirao opisu strahovitih pustošenja toga kraja od strane Turaka, a dijelom i od strane carskih jedinica.

U izvornom se planu poglavlja, dakako, nije mogla naći jedna zasebna cjelina iz konačne razradbe teksta: opis smrti i oplakivanja Nikole Zrinskog, novela koja je i s književnog aspekta uspjela više nego sjajno, jer slutnje u njoj i klasične reminiscencije (Vergilijevi parafrazirani reci) daju za javnost i suvremenike toj lovačkoj nesreći očekivano dostojanstvo, a istodobno natuknu nešto i o sumnji u atentat.³¹

Druga točka koncepta, rekapitulacija rodbinskih veza Zrinskih po ženskoj liniji na kraju zapravo izostaje; točnije, ona je ugrađena u podrobnju razradbu pojedinih rodbinskih odnosa u ravnoj lozi. Usporedimo li Forstallovo djelo s jednim od tipoloških primjera u mađarskoj genealoškoj literaturi, s *Trophaeumom* obitelji Esterházy objavljenim 1700., vidjet ćemo da taj tip rodbinskih veza, tzv. *affinitas (svojta)*, nije ni tamo svrstan u zasebno poglavlje, premda dobiva ipak daleko veći naglasak nego što je to slučaj kod povijesti obitelji Zrinski. Spomenut ćemo tek nekoliko primjera: supruga Petra Esterházyja iz nekih godina 13. stoljeća bila je Magdalena Gilet koja je potekla iz loze Merovinga (izravno od samoga Klodviga), Juraj II. Esterházy koji je živio u 14. stoljeću vjenčao se s Margaretom Wertham koja mu je osigurala svojitinsko srodstvo s Karlom Velikim, kao što su se članovi te velikaške dinastije orodili i s Justinijanom i ostalim bizantskim carevima, primjerice preko Helene, kćeri vlaškoga kneza Ivana Kantakuzena (koja je u 13. stoljeću bila suprugom tadašnjeg Emerika Esterházyja), a da se pritom o Barbari Frankapan (ženi Ludovika Esterházyja iz 12. stoljeća), potomkinji čak rimskih Anicija ni ne govori.³² Tu pojavu zacijelo objašnjava činjenica da je riječ o rodu mutnije prošlosti od Zrinskih koji se uspinjao iz znatno skromnijih prilika pa je stoga bio daleko upućeniji na otmjene svojitinske i ženidbene veze nego što su to bili potomci knezova Bribirskih koji su već u srednjemu vijeku raspolagali prostranstvima kao pola države.³³ Forstall si zapravo jedino pri spomenu srodstva s Karlovićima

29 Usp.: S. I. Kovács, *A lírikus Zrínyi*, 203.

30 »Nego kakva je to stvar, Mađari, da ne samo što već čuste glas svojih straža, nego vlastitim očima vidjeste ugrozu, a iz duboka se sna ipak ne prenuste?« Zrínyi, *Összes művei*, I., 642.

31 O mogućem atentatu vidi još: S. Bene, *Bán a ravatalon*, 100-104.

32 *Trophaeum*, br. XLV., LII., XLII., XXVIII.

33 Na isticanje srodstva po ženskoj lozi skrenula je pozornost E. Buzási, *Fikció és történetiség*, 415-416.

dopušta elegantnu odstupnicu u smjeru rimskog antikviteta, jer ne iskorištava onu drugu mogućnost, legendu o podrijetlu Frankapana, na koju tek kratko referira.

Na ovom se mjestu s drugim dijelom efektivne povijesti obitelji, pripovijesti od bana Pavla I. Bribirskog (preminuo 1312) pa sve do autorova vremena, nećemo baviti detaljnije. Dijelom zato jer će to biti zadaća budućega kritičkog izdanja spisa *Stemmatographia*, kada će se Forstallove tvrdnje provjeravati na temelju podataka iz rekonstruirane Arhive Zrinskih, pa to sada ne bi imalo smisla preduhitriti. A dijelom i zato jer je većina rezultata dobivenih iz priče o podrijetlu Zrinskih – koliko god to čudno zvučalo kad je riječ o nekom djelu koje nikada nije ugledalo svjetlo dana kao tiskano izdanje, a ipak se to može reći upravo tako – već ionako ušla u svijest javnosti i u stručnu literaturu. Osim zagrebačkog autografnog primjerka djela *Stemmatographia* postoje još razni prijevodi toga rukopisa u Zagrebu, Budimpešti i Bologni (dakako, svaki od njih ima i svoju priču).³⁴ Forstall je i osobno širio svoja stajališta u vezi s time (primjerice, dvorskom historiografu cara Leopolda Gualdu Prioratu, kao što će se to ispostaviti iz članka našeg zbornika koji se bavi raznoraznim političkim uporabama genealogije Zrinskih, ili napuljskom književniku Lorenzu Crasso, koji je u svoje životopise vojskovođa uvrstio i priču o Zrinskom, prisjećajući se pritom i povijesti njegove obitelji, a da se o komunikaciji na tu temu s Ivanom Lučićem i ne govori).³⁵ Znanstvenici kasnijih vremena ili su imali pristupa djelu *Stemmatographia* ili nisu, no Charles Du Fresne, Karl Wagner, István Katona, András Lehotzky, Iván Nagy, a napose Ferenc Salamon koji je objavio prvu monografiju o Zrinskim,³⁶ kao i hrvatski učenjaci Ivan Kukuljević-Sakcinski, Vjekoslav Klaić, Ferdo Šišić i drugi³⁷ nagomilali su građu na temelju koje su u istraživanju povijesti toga roda postigli rezultate kakvi uistinu daleko nadilaze Forstallovo djelo. Stoga je *Stemmatographia* danas mnogo bitnija kao povijest jednog mentaliteta; važniji su njezini kulturno-povijesni i književno-povijesni aspekti od vrijednosti u smislu povijesnog vrela.

Uzmimo najjednostavniji primjer. Neobičnost se u povijesti obitelji na pragu novoga vijeka očituje i u tome da je ona, nakon gotovo potpunog gubitka srednjovjekovnoga sjaja i moći, bila sposobna, ponajviše zahvaljujući ženidbenoj politici Nikole Zrinskog-Sigetskog, još se jednom uzdići iz beznačajnosti i zaigrati bitnu ulogu ne samo na pozornici čitave države, nego dapače, s naraštajem Zrinskih u

34 O autografnom primjerku vidi bilješku br. 21. O kopijama vidi: Popis izvora.

35 O tome vidi još: S. Bene, *Zrínyi és Priorato*; L. Crasso, *Elogii*.

36 Ch. Du Fresne, *Illyricum vetus et novum*, 237.; C. Wagner, *Collectanea*, I., 146-164.; S. Katona, *Historia critica*, V., 418-423.; Lehotzky, *Stemmatographia*, II., 452-457.; I. Nagy, *Magyarország családai*, XII., 437-439.; Salamon, *Az első Zrínyiek*.

37 I. Kukuljević-Sakcinski, *Zrin grad*; V. Klaić, *Bribirski knezovi*; F. Šišić, *Pad Mladena Šubića*; stručna literatura starijeg datuma s iznimno opsežnom i temeljitom bibliografijom koju je stastavio Velimir Deželčić u: *Posljednji Zrinski i Frankopani*, Zagreb, 1908., 307-322.; o novijoj literaturi vidi D. Karbić, A brebiri Subicsok; N. Štefanec, *Heretik Njegova Veličanstva*.

17. stoljeću, čak i na međunarodnoj političkoj sceni. Taj proces, a ponajprije najveću dubiozu u njemu u doba Anžvinaca, *Stemmatographia* se trudi radije zaboraviti nego dočarati, to prije što joj je cilj bio da javnosti dokaže kako je iznimnost te obitelji trajna i ničim prekinuta. Forstall je najveću energiju morao uložiti u ispravljanje predodžbe o liku bana Mladena, u njegovo naknadno oslobađanje od optužba koje su ga stigle zbog despotske ćudi, pa se zato i upuštao u žestoke rasprave takoreći sa svim svojim izvorima, Ivanom Tomkom Mrnavićem, Jurjom Rattkajem i Mavrom Orbinijem,³⁸ a kao dokaz u prilog svojega junaka podastirao je pismo Ivana XXII. (1319), u kojemu ga upravo papa potiče na borbu protiv heretika-patarena (bogumila). S povjesničarima je u pravilu postupao vrlo kritički. Uz isprave, vrela su mu bili Bonfini, Istvánffy i Gergely Pethő,³⁹ dakle, onodobni temeljni ljetopisni i historiografski radovi, a što se pak dalmatinskih i mletačkih događaja tiče, posegnuo je za Sansovinom, ali i za danas gotovo nepoznatim Giambattistom Verom,⁴⁰ koji je u ono doba bio na glasu kao popularan pisac. Vrlo je oštro polemizirao sa svima koji bi se usudili kritizirati obitelj Zrinski ili nekoga od njezinih članova: uz Paola Giovija (Jovius)⁴¹ katkad bi i Mavro Orbini dobio svoje, no Forstall je ipak najokrutnije isprespakao upravo jednoga Jurja Rattkaja. Unatoč tome što mu je u pismima nudio svu moguću pomoć, nesmiljeno se obrušavao na njegove stručne zablude, na mehaničko preuzimanje izvora i kronološke pogreške, a da se pritom nije ustručavao zagrabit i objeručke uzimati upravo iz te i takve građe jer, uostalom, odakle bi i uzimao, kad prije Rattkaja o toj eri jedva da je itko uopće i pisao iz hrvatskog rakursa.

Pri pisanju prve, one najranije dionice iz povijesti obitelji (treći stavak u okviru izvornog plana poglavlja) autor je bio naprosto prisiljen na korištenje već postojeće građe od drugih povjesničara. Naime, »sigurnim« je mogao smatrati samo ono što mu je govorio jedan od jedva čitkih natpisa u čakovečkoj zbirci starih slika (pinakoteci): to da je otac toga toliko spominjanog bana Pavla Šubića Bribirskog bio Rolko (ili Ratko), da mu se djed zvao Mladen, pradjed Kulin, šukundjed Borrić, a prašukundjed Tvrtko; dakle, svi su mu pretci bili bosanski banovi i »ilirski kraljevi«. Stoga, pomoć mu je bila itekako potrebna, jer je nedostatne segmente na obiteljskom stablu morao, a i mogao popunjavati jedino iz raznih historijskih radova. A upravo ga je tijekom proljeća 1664. na to poticao i »familijar« Nikole Zrinskog, šopronski odvjetnik Stjepan Vitnyédy, koji je u organiziranju te čakovečke propagande odigrao uistinu ključnu ulogu: »...djelo vrlo temeljito, a i dostojno ove slavne obitelji, jedino bih mu mogao zamjeriti nedostatak prikaza

38 M. J. Tomcus, *Vita beati Augustini*; G. Rattkay, *Memoria regum et banorum*; M. Orbini, *Il Regno degli Slavi*.

39 Bonfinius, *Rerum Ungaricarum decades*; N. Istvánffy, *Historiarum de rebus Ungaricis libri*; G. Pethő, *Rövid magyar kronika*.

40 F. Sansovino, *Venetia, città nobilissima et singolare*; J. B. Verus, *Rerum Venetarum libri quatuor*.

41 P. Jovius, *Historiarum sui temporis libri XLV*.

genealoških kontinuiteta, a za što ne vidim drugog lijeka nego da vaša velečasnost nadoknadi to iz radova povjesničara; naime, spisi istaknutih članova obitelji – barem koliko je meni poznato – ne pomažu u otkrivanju tako starih rodoslovnih linija i odnosa srodnosti. Ne sumnjam da će vaša velečasnost silno uznastojati da svoj rad privede njegovu toliko očekivanom svršetku. «⁴²

Unatoč tome, silno bismo pogriješili kad bismo onaj nadasve maštoviti odsječak iz srednjovjekovlja smatrali pukim fantazmima iznjedrenima pod utjecajem maligana od vina iz luthenberskih bačava, ili čak svjesnim krivotvorinama; odnosno, kad bismo njegove zablude i pretjerivanja pripisali neupućenosti običnog kompilatora. Naime, tada je najpouzdanije vrelo o povijesti balkanskih zemalja iz ranoga srednjeg vijeka, rad bizantskog cara Konstantina Porfirogeneta o upravljanju carevinom (*De administrando imperio*) bio još praktički nepoznat,⁴³ kao što će i moderne metode kritike izvora i diplomatike, i to znatno prije bolandista, tek početi primjenjivati čak i na europskoj razini toliko spominjani Ivan Lučić Lucius⁴⁴ – stoga doista ne bismo baš mogli augustinskom redovniku spočitnuti što ih tada nije preuzeo (premda valja reći i to da je neobično brzo reagirao na izlazak Lučićeve knjige). Pritom su i žanrovske konvencije takoreći isključile svaku mogućnost da se iz povijesti obitelji pisane u reprezentativne svrhe razvije u današnjem smislu »vjerodostojna« povijest srednjovjekovlja.

Književna vrsta – na granici poezije i historiografije

Genealogija je kao žanr tijekom 16. stoljeća prolazila vrlo bitnu preobrazbu, jer su novi kriteriji koji će nadići naivni pristup srednjovjekovnih kroničara i uvriježeni hagiografski stil bili već u nastajanju.⁴⁵ Nabranje predaka u doba ranog humanizma, ali i tijekom 15. stoljeća bilo je tek formalni, ali ne i neizostavan prilog laudaciji neke istaknute ličnosti (*viri illustres*), jer su osobna postignuća, *virtù* i *fortuna*, vlast, ali i politička ili umjetnička nadarenost neke osobe smatrane daleko bitnijima od popisa imena predaka kao jamstva za mogući ugled. Postojala su svega dva žanra u kojima je bilo obvezno navesti i nečije pretke (a bilo ih je dolično i dugo hvaliti): propovijed na pogrebu i nadgrobni govor (*oratio funebris*) koji će

42 S. Vitnyédy *Levelei*, 205.

43 Constantinus Porphyrogenitus, *De administrando imperio*; rasprave o poglavljima koja su bitna iz hrvatskog rakursa: N. Klaić, *Najnoviji radovi*; Isti, *Povijest Hrvata u srednjem vijeku*, 18-27.

44 Vidi: M. Kurelac, *Ivan Lučić Lucius*, 138-146.

45 Kao što na to skreće pozornost i Fueterov klasični pregled, pretjerivanja i možebitne krivotvorine u srednjovjekovnim genealogijama uvijek su služili dohvatnom i praktičnom cilju, a humanistička im je potreba za stvaranjem slavnog imena, kao i sveprisutne opće reprezentacijske ambicije bila posve strana. Usp.: Fueter, *Geschichte der neueren Historiographie*, 135-136 (poglavlje pod naslovom »Die humanistischen Fälschungen«).

izreći svjetovni ljudi. Situacija se počela mijenjati upravo na prijelazu stoljeća, točnije onda kad su sazreli uvjeti za jačanje genealogije kao samostalne književne vrste, napose zahvaljujući radu Annija da Viterba (Giovanni Nanni). Monumentalno Annijevo djelo *Starine (Antiquitates)*⁴⁶ objavljeno 1498., plod je kvazi mitološkog pogleda iz davnine, koji povijest promišlja kao slijedove pokoljenja (sjetimo se samo rodoslovnih tablica starozavjetnih knjiga): sve se, i rađanje i množenje naroda, napučivanje zemalja, osnivanje gradova i država, dade uklopiti u genealoške okvire, kad već »početak povijesti ionako nije dohvaatan, možda jedino uz pomoć uzlaznog rodoslovlja«. No genealogija je kao temeljna forma mišljenja bila i ranije snažno prisutna u europskoj tradiciji.⁴⁷ U Annijevu djelu ipak ima nečega uznemirujuće novog, a to je zamisao o prilagodljivosti, o primjenjivanju linije nasljednosti na određene okolnosti, a zatreba li to, čak sukladno konkretnim interesima. Dovoljno će nam biti pomislimo li na autorovo isticanje uloge vlastita zavičajca Viterba; naime, Annio je bio mišljenja da se povijest čovječanstva može, a jedino i ima smisla, pisati tek od vremena nakon biblijskog potopa, te da pritom najstariju granu Noina potomstva predstavljaju Etruščani, a njihov bi jezik bio čak stariji od jezika Židova i kod njih se nakon *diluviuma* možda prvi put javlja (točnije spašen je i prenijet iz prijašnjih vremena) monoteistički kult; slijedom toga, i kolijevka se ljudske civilizacije zibala upravo na etrurskoj zemlji, negdje u okolici Viterba pa je stoga i drugi val napučivanja svijeta krenuo odonamo. *Antiquitates* komentiraju tekstove nekih zagonetnih a zapravo nikad postojećih kroničara (Meneton, Megasthen), a glavno im je vrelo *Defloratio*, fiktivno djelo pripisano jednom ipak stvarnom piscu (kaldejskom duhovniku Berosu koji je živio oko 290. pr. Kr.), iz čega pak slijedi da su se Europom raštrkali rojevi potomaka onog Noe kojega su u Italiji zvali Ianus. Od njegovih je sinova *Tuyscus* zavladao prostorom od Dona do Rajne (iz čega je nastala Germanija), *Samotes* je prisvojio keltske zemlje (Francusku), a *Iubalu* je pripala Iberija (gdje je u 143. godini nakon biblijskoga potopa, a 637 godina prije pada Troje, odnosno 2174 godine prije Kristova rođenja utemeljio Španjolsku).⁴⁸

Tijekom 16. stoljeća namnožile su se po Italiji, a i diljem Europe obiteljske povijesti konstruirane na temelju Berosovih tekstova i Annijevih komentara. Među njihovim autorima nalazimo avanturističke falsifikatore kakav je bio Alfonso Ceccarelli, kojega je klasik talijanske historiografije Tiraboschi prozvaao »najpro-

46 J. V. Anniius, *Commentaria*.

47 Vidi: K. Schreiner, *Religiöse, historische und rechtliche Legitimation* (a osobito poglavlje pod naslovom »Historische Legitimationsformen: fiktive Genealogien und Geschichten«, 408-418), te izlaganja na hamburškoj konferenciji 1995. o tom pitanju: *Genealogie als Denkform in Mittelalter und Früher Neuzeit*.

48 Usp. o navedenom: R. Bizzocchi, *Genealogie incredibili*, 26-29.; o Anniju: C. Vasoli, *I miti e gli astri*, 17. i slj.; te studije u zborniku objavljenom pod naslovom *Annio di Viterbo: Documenti e ricerche*; V. De Caprio, *Le Antiquitates di Annio di Viterbo*.

mućurnijim i najsmionijim prevarantom na svijetu«,⁴⁹ dvorske pjesnike koji su krstareći po dalekoj prošlosti pustili svojoj mašti na volju poput Battista Pigna,⁵⁰ pisca obiteljske povijesti obitelji Este iz Ferrare, no tu su se našli i ozbiljni i nadasve ugledni znanstvenici kao što je redovnik augustinac Onofrio Panvinio, veronskih korijena, kojega je samo prerana smrt spriječila u nakani da postane tvorcem službene povijesti Rimske crkve (djelo je naposljetku pod naslovom *Annales ecclesiastici* objelodanio Onofrijevi mlađi redovnički brat Cesare Baronio kao odgovor na protestantski martirologij poznat pod nazivom *Magdeburške centurije*).⁵¹ Panvinio je već 1556. dovršio genealoško djelo o onodobnim rimskim Frangipanima (*De gente Fregepania*)⁵² koje je uspio povezati, dosjetljivo se služeći heraldikom i onomastikom, s rimskom *gens Anicia*, pozorno slijedeći na razgranatom obiteljskom stablu i vrlo udaljene izdanke, sve do Dalmacije i Ugarskog Kraljevstva. *Antiquitates* je 1583. na talijanski preveo ugledni historiograf Francesco Sansovino,⁵³ koji je usporedo s tim, obilato se služeći podacima iz tih *Starina*, napisao i vlastito djelo o podrijetlu *znamenitih talijanskih obitelji*,⁵⁴ polažući ujedno i temelje škole pisanja sličnih radova ne samo u Italiji, nego i diljem Europe; genealogijama vladarskih kuća i nekih visokorangiranih dinastija od tada se pridodaje i kolektivna povijest drugih velikaških obitelji s prostora dotične države ili neke manje zemljopisno-kulturne cjeline, a što je bilo iznimno prikladno za ostvarivanje, primjerice, staleške reprezentativnosti potpuno neovisne (po svoj prilici s njom čak i sukobljene) od središnje vlasti. Na taj način genealogija s lakoćom može postati pomagalom propagande koja ističe nacionalnu neovisnost; sjetimo se samo kolika je bila uloga tradicije neovisnosti temeljene na »franačko-galskom« podrijetlu i teze o keltskom prvenstvu u odnosu na Rimljane u državno-pravnom argumentiranju francuskih »jurista«, napose François Hotmana, a djelomice i Jeana Bodina, kada su ustali protiv strane prevlasti (Medicijevih)!⁵⁵ Važno je ukazati na ove relacije i naglašavati usku povezanost pripovijesti o podrijetlu naroda s jedne, a obiteljskih i rodovskih genealogija s primjesama legendi s druge strane, jer će se ta pojava u idućim stoljećima ponavljati i u drugim krajevima Europe, pa tako i u srednjoeuropskoj regiji.⁵⁶

49 G. Tiraboschi, *Riflessioni su gli scrittori genealogici*, 7. (Citira: R. Bizzocchi, *Genealogie incredibili*, 9)

50 G. B. Pigna, *Historia de Principi di Este*.

51 O Panviniju: S. Bertelli, *Ribelli, libertini e ortodossi*, 64-65; a kao otjelovitelja novog, profesionalnog tipa znanstvenika vrednuje ga A. Biondi, *Tempi e forme della storiografia*, 1092-1094.

52 O. V. Panvinio, *De gente Fregepania*. (Zahvaljujem se prof. Péteru Sárközyju za fotografiju rukopisa.)

53 Le antichità di Beroso Caldeo sacerdote.

54 F. Sansovino, *Della origine et de' fatti delle famiglie illustri d' Italia*.

55 S. Bertelli, *Ribelli, libertini e ortodossi*, 221-245.

56 S. Bene, *Egy kanonok*; o suodnosu genealogija i nacionalne svijesti: W. Stephens, *Giants in those Days*.

Imena Annijevih sljedbenika tijekom 16. stoljeća mogla bi se dugo nabrajati i izvan Italije (dapače, osobito izvan nje!). U Francuskoj će solidni znanstvenik Jean Lemaire, baš kao i vizionarski nastrojani Guillaume Postel, predmnijevati da za uspostavu mira i sklada u svekolikom svijetu predodređeni francuski monarsi podrijetlo vuku od samoga Noe,⁵⁷ ali mogli bismo tu spomenuti i Španjolca Floriána de Ocampo,⁵⁸ Nijemce Alberta Krantzsa⁵⁹ i Johanna Thurmayera⁶⁰, ili za mađarske uši prepoznatljivije i zvučnije ime Wolfganga Laziusa, koji je u svojstvu historiografa bečkoga dvora Ferdinanda I. načinio monumentalnu monografiju o seobama naroda, dakako, s Habsburgovcima u središtu svih zbivanja.⁶¹ Oni su, kao i svi manje bitni autori, a koje u ovom radu nije moguće navoditi, odgovarajuće dionice o podrijetlu pučanstva pojedinih prostora, određenih naroda ili dinastija, od biblijskog potopa naovamo, iz te goleme koncepcije zadate u Annijevu djelu samo »raspisali« u reprezentativne svrhe.

U pozadini procvata genealogije kao književnog žanra, kao što smo to već uzgred spominjali, djelovali su, dakako, društvena kretanja, zastoj u mobilnosti, odnosno, okoštavanje društvenih struktura, potreba za dokazima, snažno poduprtim dokumentima, o povlasticama, mijene vrhovne vlasti i suvereniteta nad nekim područjima a, premda su konkretni razlozi od države do države drukčiji, oni se tijekom stoljeća uočavaju posvuda po Europi, i to ne samo u povijestima obitelji, nego i po usporednom dolasku na dnevni red teorijskih rasprava na temu statusa, funkcije i kriterija plemstva, jer s tim pojmom povezane kategorije (kao što su poštenje, čast, avicitet, duhovna plemenitost itd.) najednom pokušavaju interpretirati djela Erazma Roterdamskog, Castiglionea, Patrizija, Tassa, ili Lipsiusa, vraćajući se pritom sve do Aristotela.⁶² Pritom se javljaju promjene i po pitanju nečijeg legendarnog podrijetla, doduše prostorno i vremenski promjenjivo i ne uvijek i svugdje jednake težine: neke će obitelji od vremena nakon biblijskog potopa prednost davati rimskim (ili čak trojanskim) korijenima, a druge preferirati one »barbarske« (langobardske, gotske, germanske) iz doba seobe naroda. No, umjesto seciranja tih pojava, daleko će nam zanimljivije biti pitanje kako su i

57 Guillaume Postel, *De ce qui est premier pour reformer le monde*, cit.: R. Bizzocchi, *Genealogie incredibili*, 32. Usp.: A. Biondi, *Annio di Viterbo e un aspetto dell' orientalismo di Guillaume Postel*; Lemaire, *Illustrations de Gaule et singularitéz de Troye*, Paris, 1511-1532. (Usp.: R. Bizzocchi, *Genealogie incredibili*, 33.)

58 F. De Ocampo, *Cinco libros primeros de la Crónica general de España*.

59 A. Krantzius, *De Saxonicae gentis vetusta origine*; usp.: R. Bizzocchi, *Genealogie incredibili*, 45.

60 I. Aventinus, *Annalium Boiorum, sive veteris Germaniae libri*; usp.: R. Bizzocchi, *Genealogie incredibili*, 45-47.

61 W. Lazius, *De gentium aliquot migrationibus*; usp.: R. Bizzocchi, *Genealogie incredibili*, 47-48.

62 O razlozima promjena vrlo dobar pregled donose članci zbornika konferencije *Nobilitas: Funktion und Repräsentation des Adels in Alteuropa* i C. Donati, *L'idea di nobiltà*; o srednjoeuropskim paralelama vidi članke u zborniku *Nobilities in Central and Eastern Europe*; o traktatima na temu plemstva u vezi Tassa vidi: S. Bene, *Theatrum politicum*, 204-210.

koliko na razvoj te književne vrste djelovali razvoj metodologije kritike izvora humanističke filologije, pojava novih oblika promišljanja povijesti, diskusije (tzv. *ars historica* rasprave) koje su se vodile o historiji kao književnom obliku, o njezinu mjestu u žanrovskoj hijerarhiji i o funkciji njezinih podvrsta, ali i epistemološka skepsa koja je sve više jačala tijekom 16. stoljeća, s čim su povezane i dvojbe o tome je li uopće moguće spoznajno dosegnuti prošlost.⁶³

Bilo bi, dakako, besmisleno eksperimentirati s nekakvim uopćenim odgovorom, no ima smisla pozabaviti se nakratko s dva aspekta. S jedne strane, uspije li genealogija kao književna vrsta sa slavnim nacionalnim ili rodovskim pretcima proizvesti poticajne uzore koje će potomci rado oponašati, tada će sretno razriješiti najveću dvojbu u diskusiji oko *ars historica*, pitanje o tome što je funkcija historiografije, je li to edukacija ili užitak, a na općoj razini, hoće li se davati prednost povijesti ili poeziji. A genealogija – baš kao i životopisi nekih istaknutih ličnosti, biografije koje slijede plutarhovske uzore – i to ona koja će se dopušteno služiti preuveličavanjima, a radi većeg dojma posegnuti i za pretjerivanjima, istodobno je i zabavna i edukativna.⁶⁴ S druge pak strane, središnje je mjesto – upravo zato jer je genealogija koja je rasvijetljavala podrijetlo naroda ili vladarskih obitelji pripadala i sklopu univerzalne historiografije, *historia universalis* – u metodološkim i teorijskim diskusijama vođenima tijekom 16. stoljeća (napose u radovima autora koji su zastupali »moderna« znanstvena stajališta) pripadalo racionalnoj kritici legendarizirajućeg traganja za podrijetlom. Iako se ta platforma javlja gotovo istodobno s procvatom genealoške historiografije i koliko god bila simpatična teza da su prosvijećeni talijanski humanisti smjesta odbacili djela falsifikatora Annijeve tipa, a da su ih pisci barbarskog sjevera jedva dočekali i prigrlili zato jer su im nudili mogućnost izvlačenja podrijetla znatno starijeg od »antikviteta« rimsko-trojanske provenijencije,⁶⁵ ili jednostavno zato jer im je kritički osjećaj bio vrlo zaostao⁶⁶, novija istraživanja potvrđuju da »s onu stranu planina« nisu bili samo najodaniji Annijevi sljedbenici, nego su iz redova tamošnjih humanista dolazili – uz recepciju u Italiji – i njegovi najžešći osporavatelji. Erazmov prijatelj Beatus Rhenanus, autor djela *Rerum Germanicarum libri tres* (1531), bio je Nijemac, pravni znanstvenik François Baudouin (*De institutione historiae universae*, 1560) Francuz, a teolog i dominikanski redovnik Melchior Cano (*Loci theologici*, 1563) Španjolac – a ipak su baš sva trojica odbacila Annijeve »bajke« i »krivotvorine«.⁶⁷ Citiraj-

63 O *ars historica* raspravama vidi: S. Bene, *The ars historica debate in Hungary and Transylvania*, i stručnu literaturu na koju se poziva ovaj članak.

64 Teorijska raščlamba: G. A. Viperano, *De scribendis virorum illustrium vitis sermo*; usp.: S. Bertelli, Ribelli, libertini e ortodossi, 15.

65 J. H. Franklin, *Jean Bodin*, 123-124.

66 E. Fueter, *Geschichte der neueren Historiographie*, 136.

67 O Rhenanusu: D. R. Kelley, *Humanism and History*, 247.; o Baudouinu v.: J. H. Franklin, *Jean Bodin*, 121-136; o Canóu: G. Cotroneo, *I trattatisti dell' »ars historica«*, 269-301.

mo sad umjesto njih Bodina, kod kojega je franačko-galsko podrijetlo naroda bilo na toliko silnoj cijeni (a ujedno i zato da bismo potkrijepili i vlastitu polazišnu tezu da su proizvođač legendi i kritičar moralnosti ili racionalnosti takve prakse vrlo često sjedinjeni u istoj osobi). Kritizirajući vladare i znanstvenike (Aleksandar Veliki, Julije Cezar, Aristotel) koji sebi pripisuju božansko podrijetlo, autor *Methodusa* (1566) podrugljivo primjećuje: »Međutim, oholost se moćnika reflektirala i na one najništavnije, koji su se, bilo zato jer nisu znali za početke vlastitog podrijetla, ili jer su samo htjeli sa sebe otkloniti odijum došljaka, počeli nazivati prastanovnicima svojeg zavičaja, 'autohtonima' i 'gegenesisisima'.«⁶⁸ A konačni mu je zaključak: »Dakle, iz ovih će primjera postati bjelodano da se svaki narod, kako tijekom seoba tako i zbog veličine i gustoće naseljenih zemalja, odnosno uslijed ratova i osvajanja, toliko izmiješao da se osim židovske nijedna nacija ne može pohvaliti starošću svojeg podrijetla, a kamoli da bi ona bila od iskona. Stoga smatram da će tešku pogrešku počinuti vladari koji će za uresom vlastite plemenitosti tragati izvan granica sjećanja ili se nadaju da će im ona potrajati vječno.«⁶⁹

Saževši sve to, mogli bismo ustvrditi da dvostruko lice književne vrste pisanja povijesti neke obitelji počinje od 16. stoljeća, jer ta djela s jedne strane čuvaju okvire genealoškog tipa promišljanja povijesti iz davnina (*quia historia origo haberi non potest, nisi per genealogias*), a s druge, poglavito sa stajališta novijih doba koja su sve svjesnija važnosti utemeljenja na vrelima, slijede razvoj metoda kritike izvora i trude se svoje tvrdnje potvrditi komparativnim istraživanjem dokumenata. Vrlo je dobar primjer za tu dvojnost, i to ne samo na razini pisanja nego i prihvaćanja, tužna sudbina već spomenutog Alfonsa Ceccarellija: nitko s tim nadasve inventivnim autorom genealoških tekstova nije imao nikakvih nevolja sve dok se za račun rimskih familija iz 16. stoljeća, pozivajući se na »Fanusiusa Campanusa« i slične nikad postojeće srednjovjekovne pisce, bavio samo izmaštavanjem starorimskog ili grčkog podrijetla. (Primjerice, i on priznaje Frankapanima podrijetlo od Anicija, štoviše, u rod im svrstava čak i papu Svetoga Grgura I. Velikog.) Međutim, čim je pokušao svojim naručiteljima koji su se sudski sporili za baštinu isfabricirati i nekoliko isprava, neumoljiva ga je ruka pravde smjesta zgromila: 9. srpnja 1583. javno je dekapitiran pokraj rimskog mosta Sant' Angelo.⁷⁰

Postupci dokazivanja podrijetla pomoću isprava bili su neophodni, ne samo pri rješavanju imovinskih sporova, nego i kod primanja u neka vrlo specifična tijela ili viteške redove; primjerice, plemićko se podrijetlo na francuskom dvoru, sukladno kraljevoj uredbi iz 1667., moralo dokazati unatrag sve do 1560., Malteški viteški red je od pristupnika već početkom 17. stoljeća zahtijevao vjerodostojnim i ovjerenim dokumentima potkrijepljene dokaze o plemićkom podrijetlu dva sto-

68 J. Bodinus, *Methodus ad facilem historiarum cognitionem*, 345.

69 J. Bodinus, *Methodus ad facilem historiarum cognitionem*, 376.

70 R. Bizzocchi, *Genealogie incredibili*, 13.

ljeća unatrag,⁷¹ kao što su se sličnim uvjetima morali podrediti i i Zrinski kada su zatražili da im se nakon tri stoljeća vrati mletačko plemstvo.⁷²

U 17. stoljeću genealoške kronike kao model univerzalne povijesti i dalje opstoje, dovoljno se prisjetiti slavnog kompendija svjetske povijesti Georga Horna, što već i naslovom (*Noina arka*, 1666) referira na Annija, a k tomu još ne postavlja stroge granice ni razmahivanju mašte.⁷³ Međutim, tijekom 17. stoljeća genealogije u užem smislu, bilo da razrađuju prošlost jedne, ili više obitelji, u pravilu se sastoje, sukladno dvojnim očekivanjima (reprezentacija i dokazivanje plemićkog podrijetla) od dva dijela: od nekoliko poglavlja koja dočaravaju legendarnu prošlost u nekim mitskim vremenima te od tekstualnih jedinica koje se mogu referencirati dokumentima i koje podržavaju metodu kritike izvora. Kod svih velikih autora genealogija iz tog stoljeća, kao što su Nikolaus Rittershausen, Jacob Wilhelm Imhof, ili Hieronymus Henninges,⁷⁴ doduše kod nekih u manjoj, a kod drugih u većoj mjeri, prepoznaje se i »infiltriranje« teza njihovih velikih predšasnika u fabriciranju legendi (Ceccarellija, Fanusija Campana, Berosusa, Annija da Viterba), kad na mjestima gdje se to najmanje očekuje iznenada izroni neki rimski ili trojanski, langobardski ili gotski, a možda i germanski predak.⁷⁵

Nije slučajno da se među znanstvenicima o Anniju i o vjerodostojnosti njegovih objelodanjenih tekstova vodila ogorčena rasprava čak i 1670-ih godina,⁷⁶ kao što se uz opće aspekte nastavila i ona već spomenuta igra lopova i pandura (»krivotvoritelji« kontra »znanstvenici koji ih razotkrivaju«) u vezi Bodina. Vrlo je zoran primjer tome i prepiska između Lučića i Forstalla, koja se odvijala 1660-ih. Forstall je od znamenitog historiografa u više navrata pokušavao iskamčiti da se s njim složi o srodstvu Blagajskih s Ursinijima, Gusića s Manlijima, Frankopana i Anicija, a napose Zrinskih i Šubića sa Sulpicijima, šaljući mu citate preuzete od raznih povjesnika i navode iz većinom krivotvorenih isprava. Lučić bi krivotvorine začas prokljuvio, a na navode bi, prema Istvánfyju, referirao citirajući iz isprava, da bi na kraju poručio Forstallu za utjehu: »Neka ne misli Vaša velečasnost kako sve to pišem da bih protuslovio Vama ili nekom drugom, nego jedino zato da s Vama podijelim spoznaju o čistoj istini, upravo ono što sam pronašao u original-

71 C. Donati, *L'idea di nobiltà*, 247-265.

72 O postupku povrata mletačkog plemstva v.: S. Bene, *A Zrínyi testvérek*, 661-663.

73 G. Hornius, *Arca Noae*; na njezinim se stranicama nižu i likovi legendarne južnoslavenske prošlosti, od kralja »Ostroviusa« do trojice braće (Čeh, Leh i Rus) iz Hrvatske, utemeljitelja sjevernih slavenskih država, nav. dj., 335-336.

74 N. Rittershusius, *Genealogiae imperatorum*; Isti, *Brevis exegesis historica genealogiarum praecipuarum*; J. W. Imhoff, *Notitia [...] historico-heraldico-genealogica*; H. Henninges, *Theatrum genealogicum*.

75 Vidi: R. Bizzocchi, *Genealogie incredibili*, 49-70.

76 Vidi: F. Macedo, *Responsio ad notas nobilis critici anonymi*; F. Sparaverius, *Castigationes ad apologiam Thomae Mazzae pro Joanne Annio Viterbiensi*.

nim izvorima«.77 A kako pateru nije bilo stalo do okrepe sa čistog izvora, uslijedili su Lučićevi žestoki prijekori:

»Kako vidim da Vaša velečasnost i dalje ustrajava oko tih stvari s rodom Torkvatovih, moram Vam odgovoriti (premda to nerado činim) kako sam – kao što sam Vam već pisao, a na to upozorio i gospodina bana – u starim listinama pronašao da su grofovi Krbavski pripadali obitelji Gusićevih; osim toga, u njihovu se grbu nalazi lik guske, što se, kao što je i Vašoj velečasnosti poznato, na hrvatskom kaže 'guška', a kako pritom nisam pronašao niti jednu ispravu ili ugovor koji bi potvrdio da bi mogli pripadati rodu Torkvata, došao sam do toga da je zaključak prema kojemu bi Gusići bili identični rimskim Manlijima mogla biti izmišljotina nekog pametnjakovića iz vremena oko 1500. godine, a koji je barem jednako bio neupućen u povjesnice, koliko i nepokolebljivi prevarant pri falsificiranju; međutim, poznavatelji rimske povijesti itekako dobro znaju da su obitelji Manlija i Torkvata izumrle još prije dolaska našega Gospodina Isusa Krista. Tako je Istvánffy zbog svoje opaske koja govori o Torkvatima među učenim ljudima postao predmetom podsmijeha, kao što se to dogodilo i Wolfgangu Laziusu koji je nekolicini obitelji njemačkog podrijetla htio pripisati rimske pretke, kao što prolaze i mnoge druge obitelji ovdje u Rimu, ali i po čitavoj Italiji, koje, ne raspoložujući nikakvim drugim dokazima, osim sličnosti imena ili prezimena, pokušavaju nametnuti svima da povjeruju kako su one doista potekle od drevnih rimskih rodova. [...] Općenito uzevši, htio sam u povjerenju prenijeti svoje mišljenje Vašoj velečasnosti na onaj jasan način što je svojstven čovjeku koji slijedom svojega poziva drugima otkriva stvari koje će uvijek prolaziti na ispitu čiste i jasne istine, a kojemu je pritom strana svaka pristranost ili dodvoravanje...«78

Ono što je odgovorio na Forstallove upite o nazivima dvanaest hrvatskih plemena u doba doseljavanja taj bi valjani muž mogao uklesati čak i na svoj nadgrobni kamen: »Ne namjeravam hipotezama dodavajući hipoteze napisati romane«.79 Unatoč tome, ta nas metodološka rigoroznost nipošto ne smije zavarati, jer je isti taj Lučić, koji tako kruto odbacuje pomisao na srodstvo roda Torkvata i Gusića, ipak pristao uz tvrdnju da su plemići Blagajski potekli iz rimskoga roda *Ursinus* (možda zato što je u ono doba u Rimu i osobno uživao mecenstvo Orsinijevih),80

77 Lucius Forstallu, Rim, 23. studenoga 1666.; Hda Fond Zrinski, konvolut B 36.

78 Lučić Forstallu, Rim, 25. lipnja 1667.; Hda Fond Zrinski, konvolut B 18-19; usp.: M. Kurelac, *Ivan Lučić Lucius*, 40.

79 Lučić Forstallu, Rim, 23. srpnja 1667.; Hda Fond Zrinski, konvolut B 31.

80 Pritom valja imati na umu da je mislio na srednjovjekovne rimske Orsinije, a da pritom u njihovo antičko podrijetlo uopće nije bio siguran. Usp.: Lučić Forstallu, Rim, 9. srpnja 1667.; Hda Fond Zrinski, konvolut B 22. Temelj za rodbinsko povezivanje Blagajskih s Orsinijima bila je majstorski falsificirana povelja iz pera Pavla Skalića (1534-1574). Vidi: Predgovor u: L. Thallóczy. *Codex diplomaticus comitum de Blagay*, IX-XI. O Lučićevom odnosu s Orsinijima v.: M. Kurelac, Prilog, 118.

ili, kao što ćemo vidjeti, ni starodrevno podrijetlo Frankopana nije bio u stanju osporiti; o tome je doduše izrekao neke svoje dvojbe, no ne i pretjerano odlučno.

Pogledajmo sad i konkretni primjer tvrdnji da se ta dvojnost, to nametnuto janusovsko dvostruko lice genealogije, ta njezina težnja da se u jednakoj mjeri udovolji zahtjevima legendarnosti ali i znanstvenim kriterijima, do sredine 17. stoljeća učvrstila kao svjesno prihvaćena strukturna posebnost te književne vrste. Mladahni je markiz Ercole Visconti 1669. poželio ući u Milanski zbor grofova, vitezova i sudaca. A da bi mu bilo udovoljeno, morao je dokazati svoje plemstvo i zavičajnost u gradu sto godina unatrag, što je njemu, izravnom potomku obitelji potekle od pretka po imenu Umberto iz 1200-ih godina, bila doista šala. Međutim, markizu to ni izdaleka nije bilo dovoljno pa je 25. veljače 1669., podastirući u milanskoj katedrali uobičajena dokazna sredstva o svojoj pripadnosti nasljednom plemstvu, obiteljsko stablo preko Umberta i Eripranda koji je 1037. u dvoboju ubio unuka cara Konrada II., u 27. koljenu potegnuo sve do Ermenulfova sina, langobardskoga kralja Deziderija. Vrlo sličan postupak dokazivanja prolazio je, no nešto ranije, još jedan član iste obitelji, Giovanni Maria Visconti.⁸¹ Slučajeve je analizirao i Claude-François Menestrier, jedan od očeva utemeljitelja francuske znanstvene genealogije i diplomatike:

»Većina onih koji Zboru milanskih plemića podastiru svoje potvrde o plemićkom podrijetlu, nakon što predaju spise i isprave koje smatraju dokazima svoje pripadnosti vrlo specifičnom plemstvu, a koji su neophodni da bi bili prihvaćeni u članstvo, za dokazivanje će nasljednog plemstva nekoliko stoljeća unatrag iskoristiti sva raspoloživa svjedočanstva iz historiografije i usmene predaje. (...) Među uobičajena dokazna sredstva o pripadnosti nasljednom plemstvu mogu se uvrstiti dokazi svih vrsta i kvalitete, jer ih se, za razliku od onih specifičnih, zapravo nitko ni ne trudi opovrgavati, tako da ćemo s lakoćom naići i na primjenu konjektura i fikcionalne tradicije.«⁸²

U biti uopće nije riječ o tome da bi tijekom razvoja genealogije kao žanra postojalo neko prijelazno razdoblje kada se kod pisanja obiteljske prapovijesti još uvijek falsificiralo ili su se samo ponavljale neke naivne bajke o podrijetlu roda, a da su se za novija vremena već primjenjivale posve nove i moderne znanstvene metode, nego se radi o tome da su se prvi i drugi dio tadašnjih genealogija tijekom 17. stoljeća čitali i razumijevali na dva različita načina. Tako su ih htjeli shvaćati, a tako su i napisane. Literarna istina bila je potpora znanstvenoj istini – otprilike tako bismo mogli na jezik današnje svakodnevice prevesti odnos općeg i specifičnog u tim dvjema sastavnicama. A upravo na takvu tradiciju referiraju i citirani reci Stjepana Vitnyédya kada moli Forstalla da »generalni« dio dopuni i proširi

81 Slučajevi opisani: R. Bizzocchi, *Genealogie incredibili*, 87-90.

82 C.-F. Menestrier, *Les diverses especes de noblesse*, 158.

uz pomoć historiografije i obiteljske usmene predaje. No, višu razinu svijesti o suštini žanra od samoga Nikole Zrinskog u to doba možda nitko nije očitovao.

Kult predaka i pjesnička invencija – Nikola Zrinski kao genealogičar

Uvodne misli *Meditacije o životu kralja Matije* donose vrlo originalnu kompilaciju općih mjesta genealoške literature.

»Pero će mi dobro zapanjati u prebrajanju srodnika kralja Matije, podosta se već historičara nadmetalo u tome. Bonfini mu genealogiju povlači od samih Rimljana, nekoć blistavih Korvina, a ja mu povjerovah da je tome i bilo tako, no ugarski se pisci ne složiše s njim, nego ustvrđiše da je potekao od kralja Žigmunda i neke raskalašenice, ne iz zakonitog braka, nego od ljubavne pohote. Kad bi i bilo tako, u tome ne bi bilo ničeg čega bi se valjalo sramiti.«⁸³

Da je »povjerovao« rimskom podrijetlu i ta fina ironija (povjesničari koji se nadmeću) u njegovu pristupu navode nas na slutnju da je tu ipak riječ o rezultatu literarnog uvjeravanja i da on samo povratno potvrđuje poticajnost fikcije. Slijedeći njegov argument stavlja naglasak na recepciju i na tehnička pitanja stvaranja, odnosno pisanja genealogije: Aleksandar Veliki bi umjesto stvarnog podrijetla »radije htio, makar neurednom linijom, da ga prozovu Jupiterovim sinom«, u Heraklovoj se genealogiji također ne računa da je rođen u izvanbračnoj vezi, kad mu je otac ionako bog (također Jupiter). A na kraju i ona najvažnija opaska: »Ne znamo za podrijetlo stotina i stotina drugih, čak ni za ljude visokog položaja i viteškog imena, pa stoga svoje neznanje podržavamo predajama.«⁸⁴ Dakle, ono što međunarodna genealoška literatura izražava sučeljavanjem općeg i specifičnog, to će Zrinski sročiti opozicijom između fabule i historije, koja je zadana u mađarskoj tradiciji;⁸⁵ dakako, anticipirajući pritom da je on »povjerovao« fabuli o kralju Matiji. Međutim, Janka Hunjadija smatra posve dostatnim za oca i dostojnom zamjenom za sve druge pretke: »Neka mi takvog oca i takvog sina pokaže netko od povjesnika koji će genealogiju nekih kraljeva rasplesti na tisuću godina!«⁸⁶

Ova nam izjava svjedoči da Zrinskome nije bilo nepoznato koliko se ta književna vrsta razmahala, premda iz sekcije »historija« u knjižnici njegove ostavštine nedostaju takoreći svi najvažniji zbornici obiteljskih povijesti (s iznimkom genealoške zbirke Eliasa Reusnera),⁸⁷ no sudimo li po njegovim tekstovima, možemo biti posve sigurni da je poznao stvaralaštvo Sansovina, ali i ostalih, jer su im

83 »Mátyás király életéről való elmélkedések«, u: M. Zrínyi Összes művei, I., 592.

84 Nav. dj., 593.

85 A. Pirnát, *Fabula és história*, 137-149.

86 »Mátyás király életéről való elmélkedések«, u: Zrínyi Összes művei, I., 593.

87 E. Reusner, *Genealogia imperatorum*, vidi: *A Bibliotheca Zriniana története*, 147-148.

djela bila u javnom optjecaju. Izvorno nakon prvotnog uvoda slijedi možda jedna od najljepših mađarskih parafraza na Danteove misli navedene na početku ovoga rada: »Blistavi sjaj naših predaka ne služi nam ničemu drugom, nego da uz tu goruću luč, tu blještavu baklju pohitamo našim životnim putem, jer ne možemo biti u tami ni mi, a ni naša djela. Ponašamo li se valjano, uz njihovo će nas svjetlo zamijetiti svi ljudi na svijetu, a ako se pak ponesemo zloćudno, nećemo ni uz njih izbjeći prijekore. Onaj tko je zao i tko ljenčari, prometnuo se u izroda svojih dobrih starih praotaca, pa bi mu bilo bolje da ime njegovih pređa nije toliko slavno, jer se uz njegovo svjetlo neće moći skriti da je tek običan pučanin.«⁸⁸

Dakako, Zrinski je tu zamisao mogao preuzeti odakle je htio; primjerice, iz Castiglioneova *Dvoranina*, jer je doista riječ tek o općem mjestu.⁸⁹ No njezina vrlo originalna prilagodba upućuje na stručnu potkovanost i intenzivno zanimanje za žanr. Razmislimo li malo bolje, shvatit ćemo da je i *Opsida Sigeta* zapravo »genealoški spjev«, bilo da pritom imamo na umu dokazane panegiričke uzore (*Panegirik Matiji Alessandra Cortesija*),⁹⁰ ili više nego izvjestan utjecaj hrvatskih usmenih junačkih epova snažno obilježenih genealoškim značajkama.⁹¹ Međutim, valja nam računati i s time da je na području njegovanja kulta predaka, osim njegova osobnog zanimanja zacijelo i čitava obitelj Zrinski gajila itekako ozbiljnu tradiciju. Naime, imali su blistavu obiteljsku grobnicu u svetojelenskom pavlinskom samostanu nedaleko od tvrđave, a uspomenu pak na preminule Zrinske za buduće su naraštaje čuvali slike unutar rezidencije. Čakovečka »pinakoteka«, koju spominje i Forstall, sasvim sigurno bila je aristokratska galerija slika predaka prikazanih u punoj figuri, koju je razvio vjerojatno Nikolin djed Juraj IV., a u unukovo je doba bila obogaćena nadalje blistavim, prvorazrednim ostvarenjima onodobne likovne umjetnosti.⁹² Većina je slika izgubljena, grobnica je uništena, ali spjev koji ovjekovječuje pogibiju sigetskog junaka, njegov prepjev na hrvatski, te grafički listovi priloženi uz oba izdanja također svjedoče o iznimnoj dubini i osviještenosti kulta predaka u toj obitelji.⁹³ Da im povijest obitelji poprimi doista dostojnu formu, Zrinskima je na ruku išao i zapadno-europski kult koji je održavao živom uspomenu na junački proboj njihova pradjeda, a s druge pak strane sigurno su poticajno djelovali i blizina jadranskog priobalja i Italije, doticaji s mletačkom kulturom, ali i uvid u djela koja su se nalazila na tržištu. Uzorom kolektivnoj genealogiji hrvatskih plemićkih rodova – što je zagovarao Petar Zrinski – bila je možda nešto starija zbirka Francesca Sansovina, a možda se kao primjer

88 »Mátyás király életéről való elmélkedések«, u: M. Zrínyi *Összes művei*, I, 593.

89 B. Castiglione, *Il libro del Cortegiano*, 69-70. (I, 14).

90 L. Szörényi, *Panegyricus és eposz*, 25-33.

91 L. Szörényi, *A Szigeti veszedelem és az európai epikus hagyomány*, 23.

92 G. Cennerné Wilhelmb, *A Zrínyi család ikonográfiai hírneve*, 16; Buzási, *Zrínyi és a későreneszansz vitézi allegória*, 431-442.

93 O obiteljskom kultu predaka: G. Galavics, *Kössünk kardot az pogány ellen*, 77-80.

nudio tada noviji poduhvat Giovannija Pietra Crescenzija (*Corona della Nobiltà d' Italia*, 1639).⁹⁴

Radovi iz ugarske tradicije kao poticajna snaga nisu baš mogli doći u obzir. Zanimljivo je a i zabrinjavajuće opažanje Erika Fügedija koji je o čuvanju uspomena kod srednjovjekovnih plemićkih rodova napisao: »Podrijetlo i povijest ugarskog plemićkog klana djeca će toga klana upoznati usmenom predajom, a ne iz listina. (...) Genealoške tablice, sačuvane od kraja 15. stoljeća, sastavljene su bez iznimke naknadno i to isključivo radi osiguranja nasljednog prava, svakako izbjegavaju spomenuti sve one koji nisu sudjelovali u tijeku nasljeđivanja, kakvu god inače ulogu oni odigrali za života. Kod nas se genealoška literatura nije razvila u zapadno-europskom smislu te riječi ni onda kada je kralj Matija povjerio strancima pisanje vlastite, a svakako fiktivne genealogije koja seže sve do starorimskog *gens*a.«⁹⁵

Napore Bonfinija, Ransana, Cortesija i drugih humanista u nalaženju potvrde da Hunjadijevi potječu od rimskoga roda *Corvinus*⁹⁶ ugarska je recepcija dugo odbijala. Dovoljno je pomisliti samo na parafraze Gáspára Heltaija, na Bonfinija, kada učenom etimologiziranju pretpostavlja u usmenoj predaji sačuvanu legendu o podrijetlu heraldičkog simbola, priču o ljubavnoj zgodi kralja Žigmunda s mladom boljaricom iz vlaškoga roda Morzsina (Märgean).⁹⁷ Opažanja vrsnog izučavatelja genealogija Andrása Komáromyja odnose se općenito čak i na 17. i 18. stoljeće: »Sve su znanstvene discipline i književne grane našle u našoj domovini nekoga tko će ih kultivirati, a veliku je popularnost uz Lečovski kalendar uživao i onaj stoljetni Cisiojanus, no u čitavoj se prostranoj Ugarskoj ne bi našao čovjek koji bi htio napisati knjigu o već izumrlim ili još uvijek cvatućim slavnim rodovima. Ma kome bi takvo što i padalo na pamet, kada je i bez knjige svatko znao vlastitu genealogiju te s lakoćom nabrajao pretke, zatreba li, čak sedam naraštaja unatrag?«⁹⁸

94 F. Sansovino, *Della origine et de' fatti delle famiglie illustri d' Italia*; G. P. Crescenzi, *Corona della nobiltà d' Italia*.

95 E. Fügedi, *Verba volant...*«, 107-130.

96 Rodonačelnik teorije bio je, čini se, Pietro Ransano u 1450-im godinama, a zamisao, isprva podržavanu tehnikom humanističkog etimologiziranja kasnije je na temelju arheoloških »otkrića« razvijao Antonio Bonfini. Za temeljitu analizu koja se pozabavila svim potankostima v.: P. Kulcsár, *A Corvinus-legenda*; o tome vidi još: A. Ritoókné Szalay, *Nympha super ripam Danubii*, 103-108.

97 »Ovdje, na ovom mjestu moram progovoriti o podrijetlu i rodu Janka Hunjadija. Ne prema pisanju majstora Bonfinija, nego onako kako stoji u *istinitoj historiji*, koju smo čuli od onih kojima su oci nekoć služili pod Jankom Hunjadijem i vrtjeli se s njime u premnogim bitkama. Jer Talijan Bonfinius, htijući ugoditi kralju Matiji, poteže mu podrijetlo od Rimljana, napravivši od njega Talijana. Ali stvari ne stoje tako, nego kako ćeš to pronaći u ovom zapisu ovdje pa ubuduće vjeruj u istinitost jedino ove historije.« G. Heltai, *Krónika az magyaroknak dolgairól*, 197-198.

98 A. Komáromy, Nádasy Ferenc, 40.

Upuštajući se u sastavljanje genealogije s književnim ambicijama, Forstall i njegov naručitelj (naručitelji) morali su, dakle, računati s takoreći potpunim nedostatkom domaće tradicije. Premda se *Stemmatographia*, odnosno, uobličavanje kulta predaka Zrinskih s polazištem u obiteljskoj tradiciji, sama po sebi posve uklapala u reprezentacijske težnje, takoreći već u pokret ostalih magnatskih porodica Ugarskog Kraljevstva, čiji je rezultat bio veličanstveni album ugarskih knezova i kraljeva, tzv. *Mausoleum* (1664), objavljen u Nürnbergu uz materijalnu potporu Franje Nádasdyja, ona se i izdvajala iz toga naglašeno ugarski obojenog pokreta. Zrinski se doduše osobno kao ugarski velikaš mogao samosvjesno pozivati na Atilu, no vlastitu sudbinu *genealoški* ipak nije mogao ispreplesti sa svojim mađarstvom, kao što je to na nekoj udaljenijoj točki domaće tradicije učinio, recimo, Kölcsey.⁹⁹ S druge strane, način ikonografskog prikazivanja vladara s popratnim proznim tekstovima sročanima u njihovu slavu (elogije), a prelamanima u stihove, ne pripada genealoškom žanru na granici književnosti i historiografskog rada, konceptu koji zastupa *Stemmatographia*, nego u žanrovsku tradiciju galerija »znamenitih muževa« kojima je uzorom bilo (odonda izgubljeno) djelo *Imagines* Marka Terencija Varona, a svoj su najsavršeniji oblik poprimile u slavnom muzeju Paola Giovija u Comu, dok su se na njemačkom i nizozemskom prostoru¹⁰⁰ tijekom 17. stoljeća popularizirale serijama vladarskih portreta objavljivanih u knjižnome formatu.¹⁰¹ Unatoč tomu što se struktura i slikovna građa *Mausoleuma* ugradila u ugarske obiteljske genealogije i galerije predaka, ili im je bila vrijednim prauzorom,¹⁰² ne možemo ga smatrati sastavnicom mađarske genealoške književnosti. Znamo također da će se prema njemačkim uzorima i u Ugarskoj ubrzo pojaviti novi žanr, te da prvi primjerak »Geschlechterbucha« nastalog na ovim prostorima povezujemo s obitelji Haller koja se iz Nürnberga u 16. stoljeću doselila najprije u Košice, a zatim prešla u Erdelj. Riječ je zapravo o rukopisnoj knjizi koja se vodi iz naraštaja u naraštaj, a vrlo često donosi i ilustracije o autorima, koji su joj ujedno i junaci, a u drugom joj se dijelu nalazi i zbirka dokumenata (darovnice, povelje o povlasticama, oporuke, bračni ugovori itd.), koja je rasla tijekom desetljeća i stoljeća.¹⁰³ Taj tip tekstova doduše može postati izvorom (u sretnijim će slučajevima doista to i biti) za genealogiju, no s njom se nipošto ne

99 Vidi njegovu autobiografsku ispovijest u pismu Pálu Szemereu (Požun, 20. ožujka 1833), u: F. Kölcsey, *Minden óráim*, 110, 266.

100 Njemački je uzor (*Imperium Romano-Germanicum*) u Beču osobno objavio Nikolaus Avancini, autor elogijuma na latinskom jeziku u *Mausoleumu*, novija su istraživanja nizozemski uzor identificirala u izdanju koje ovjekovječuje srednjovjekovne burgundske i lotarinške vladare: H. Barlandius, *Ducum Brabantiae chronica*; usp.: E. Buzási, *Fikció és történetiség*, 417., 424.

101 G. Rózsa, *Der Nádasdy-Mausoleum*, 9-10.

102 Poslužiti će se njime, primjerice, i *Trophaeum* Esterházyjevih, vidi: E. Buzási, *Fikció és történetiség*, 414-415.

103 Usp.: G. Cennerné Wilhelmb, *A Haller-nemzetségkönyv*, 78.

poistovjećuje,¹⁰⁴ a kao što svjedoče Fügedijeva opažanja, u mađarskom okruženju nikad nije zaživio običaj vođenja takvih knjiga, jer ga je u potpunosti potisnuo usmeni način čuvanja tradicije.

Dakle, opservaciju proučavatelja povijesti umjetnosti prema kojoj se u Ugarskoj kult predaka – što se u prvoj trećini 17. stoljeća najprije artikulirao u sastavljanju aristokratskih galerija predaka, a sredinom stoljeća već ojačao u nadasve vrsnim grafičkim prikazima obiteljskih stabala – kretao usporedno sa sličnim pojavama diljem Europe, ali je ipak prolazio sasvim autonoman put,¹⁰⁵ valja dopuniti konstatacijom da je genealogija kao književna vrsta, čini se, u Ugarsku dospjela hrvatskim posredovanjem negdje polovicom 17. stoljeća. Jedan od njezinih pionira bio je Ivan Tomko Mrnavić, bosanski biskup i bliski suradnik Petra Pázmánya, na kojega se i Forstall toliko puta poziva, a kojega je mađarska stručna javnost, pod imenom Marnavics Tomkó János, s nepravom toliko često proklinjala i proglašavala falsifikatorom koji »zaluduje čitav svijet«,¹⁰⁶ baš kao što se i *Stemmatographia* Zrinskih također ubraja među prve pokušaje te vrste. Znakovito je da i Franjo Nádasdy, financijer izdanja pod naslovom *Mausoleum*, gotovo istodobno sa Zrinskima počinje izradbu vlastite, s Báthoryjima spojene genealogije. Stoga, početak 1660-ih možemo smatrati graničnom točkom u povijesti toga žanra na ugarskom tlu.¹⁰⁷ Franjo Ladányi je u drugoj polovici stoljeća napisao vrlo ozbiljno historiografsko djelo (počinje sa srednjim vijekom i zaobilazi genealoške legende o bajkovitom podrijetlu roda) o povijesti obitelji Drašković,¹⁰⁸ no zato će tradiciju sklonu pričanju legendi nastaviti senjski vitez sa zlatnom ostrugom Pavao Ritter Vitezović, napisavši kroniku o rodu Gusića, a obiteljsko im stablo potegnuti sve do rimskih Torkvata.¹⁰⁹ I upravo će taj hrvatski polihistor biti odbačen da za *Trophaeum domus Estorasiarum* (1700), prvu reprezentativnu ugarsku

104 Obiteljska knjižica ili knjiga klana bila je dokument koji nije bio namijenjen javnosti, bivao je podlogom za biografije i veličajuće genealogije namijenjene distribuciji u širokom krugu, usp. A. Cicchetti – R. Mordenti, *I libri di famiglia in Italia*, I., 98-100, 107-115. O onome što im je prethodilo tijekom 15. stoljeća vidi: L. Quaquarelli, *Retorica di un genere quattrocentesco*.

105 Pregled: G. Galavics, *Barokk családják és genealógiák*, 22-25; o vrijednostima i ideologiji koju su predstavljale galerije predaka: Petneki, *Identificatio, exemplum, stimulus*.

106 Najzanimljivija mu je genealogija ona koju je načinio o vlastitom obiteljskom stablu: Tomcus Marnavitus, *Indicia vetustatis*. Novije o Tomku: T. Tvrtković, *Između znanosti i bajke*. Podroban prikaz Tomkovih genealoških radova: F. Galla, *Marnavics Tomkó János*; o njegovoj suradnji s Pázmányom: S. Bene, *A Szilveszter-bulla nyomában*.

107 Sačuvao se još jedan, do danas manje recenzirani trag koji svjedoči o naporima sastavljanja genealogije Nádasdyjevih: svoju je vrlo važnu aritmetičku studiju jedan od najvećih znanstvenika toga doba Athanasius Kircher posvetio Franji Nádasdyju (na osnovi osobnog poznanstva, jer je Nádasdy 1665. upravo pregovarao u Rimu), a u toj je poduljoj dedikaciji i on iznio tezu o rodbinskim vezama Nádasdyjevih i Báthoryjevih: A. Kircher, *Arithmologia*.

108 F. Ladany, *Fructus honoris*.

109 P. Ritter, *Apographum de comitibus Corbaviae*.

genealogiju pod nadzorom palatina Pavla Esterházyja, napiše elogije,¹¹⁰ a vrlo vjerojatno i komentare uz njih. *Trophaeum* se već svakako ubraja u skupinu književno vrijednih genealogija (unutar nekih njezinih strukturnih jedinica, baš kao i u teorijski nadasve vrsnim okvirnim tekstovima, jasno se očituje u ovom članku ranije već raspravljena dvodioba, kao i naizmjenična primjena fikcijskih i znanstvenih metoda uvjeravanja),¹¹¹ a istodobno i probija njihove zadane okvire. U trima kompozicijski jasno odijeljenim sadržajnim cjelinama žanrovska se tradicija »Geschlechterbucha« (sa zbirkom dokumenata na kraju) spaja s tipom kakav se prema njemačko-nizozemskom uzoru ostvaruje u *Mausolaeumu* (jedinstvo slika i elogija na početku) i s genealogijom sklonom traženju legendarnih korijena (u naraciji središnje jedinice koja kontinuirano »znanstveno« komentira elogije).¹¹²

Što se srednjeg dijela *Trophaeuma* tiče, možemo mirno računati i s izravnim utjecajem knjige o povijesti obitelji Zrinski; naime, Vitezović je iste godine kad je objavljen *Trophaeum* (1700), prema narudžbi predsjednika povjerenstva za utvrđivanje i potvrđivanje austrijsko-tursko-mletačke granične crte grofa Luigija Ferdinanda Marsiglija, osobno obavio prijepis djela *Stemmatographia*.¹¹³ A da se pritom ni ne govori da je on pod potpuno jednakim naslovom sastavio i vlastitu heraldičku kompilaciju, koja odiše velikohrvatskom ideologijom i u kojoj, predstavljajući hrvatske rodove, primjenjuje tehniku građenja mita preuzetu iz obiteljskih *stematografija*, premda je novina kod toga rada upravo to što je Vitezović spomenutu tehniku primijenio u kontekstu eruditskog (a zapravo pseudo-znanstvenog) istraživačkog programa toliko karakterističnog za 18. stoljeće, pri-

110 Pozornost na to skreće Szörényi u popratnoj studiji, u: P. Esterházy, *A Bódogságos Szűz Mária szombattyá*. Na kraju knjige *Trophaeum* (na nenum. stranicama) u tumačenju epigrama *Aenigma poeticum in librum* stoji: »Nadasve vrsni gospodin Paulus Ritter, vitez i pjesnik, vješt i elokventan bijaše za ovu obitelj stvarao sve elogijume.«

111 Kratka bilješka na kraju drugog, narativnog dijela, koji komentira elogije nastoji objasniti manjkavosti, a moguće pogreške opravdati: »Valja na kraju napomenuti da se (kao što smo već ranije aludirali na to) sve ono što je o stvarima iz starijih godišta i davnih vremena rečeno može shvatiti jedino kao konjektura i stavljati uz bok onome što se nalazi u ispravama.« V. »Annotatio brevis ad lectoris informationem«, u: *Trophaeum*, bez num.

112 Smatramo da bi se bar toliko moglo nijansirati mišljenje Enikő Buzási, koje stavlja naglasak na utjecaj uzora preuzetih iz *Geschlechterbucha* (*Fikció és történetiség*, 412-413). Međutim, u strukturi *Trophaeuma* nije teško prepoznati strukturna rješenja ostvarena u djelu *Harmonia caelestis* Pétera Esterházyja u kojemu lirske »Numerirane rečenice iz života obitelji Esterházy«, ispisane u proznoj formi (elogium) u prvoj knjizi, slijede narativni komentari druge knjige (*Ispovijedi jedne od obitelji Esterházy*), a tek onda dolazi njihov privitak pod naslovom *Poboljšano izdanje*, s dijelom fiktivnim, a dijelom stvarnim dokumentima te njihovim komentarima, toliko karakterističnima za *Familienbuch*. U recepcijskom smislu to je dokaz stabilnosti strukture koju je onomad usnuo autorov daleki predak. (Prvi put izneseno kao mogućnost u: G. Szentmártoni Szabó, *Az újabb Esterházy-rejtély*, 102)

113 Vidi Ritterovo pismo Marsigliju od 4. ožujka 1700., objavljeno uz komentar: Bene, *Pavao Ritter Vitezović levelei Luigi Ferdinando Marsiliohoz (1699-1700)*, 167-179.

premajući time na neki način i planiranu seriju monografija o *ilirskim svetištima i obiteljskim ognjištima*.¹¹⁴ Budući da se i *Trophaeum* samo poziva na kolektivni genealoški priručnik ugarskih plemićkih rodova,¹¹⁵ domaća će se genealoška istraživanja istinski razviti tek oko polovice 18. stoljeća, djelatnošću Károlyja Wagnera i Andrása Lehotzkyja.¹¹⁶

No vratimo se onom »općem« dijelu genealogije Zrinskih, pripovijesti o njima od starine pa do vremena koja se daju potkrijepiti ispravama i poveljama. Bitan smo dio zadaće već ranije skicirali: Forstall je morao voditi računa kako o onodobnom (od 1640-ih sve snažnijem) hrvatskom političkom identitetu i težnjama za autonomijom, tako i o obiteljskom (hrvatskom) nasljeđu Zrinskih, ali i o isticanju njihove lojalnosti prema ugarskoj državi. Da će se niti hrvatskog i ugarskog identiteta voditi usporedo, daje naslutiti već i činjenica što je Zrinski topos sa samog početka *Meditacija o Matiji* („naš se ugarski rod oduvijek više divio junačkim djelima no što bi se zamarao bilježenjem vlastite slave«) vrlo vjerojatno preuzeo iz *slavenske* povjesnice Mavra Orbinija.¹¹⁷ Međutim, Forstall je – očito inspiriran Nikolom Zrinskim – otišao mnogo dalje od toga. S jedne strane polazišna mu je točka bila ono što je pronašao u ispravama, točnije, da Zrinski nisu identični Šubićima koje dokumenti dosljedno nazivaju Bribircima i Ostrovičkima, tako da se morao ograditi od legenda o podrijetlu roda, koje su vrlo vjerojatno i dalje živjele u obitelji. U djelu *Stemmatographia* tim se pitanjem bavi zasebno poglavlje pa nam neće biti naodmet citirati jednu točku njegove argumentacije: »(...) Kao što je vrlo malo vjerojatno da ni mnogobrojni historiografski radovi, ni cjelokupna arhiva Zrinskih, ali ni isprave u trogirskome arhivu sačuvane o banu Pavlu, njegovim sinovima i unucima ne bi spominjali ni prije a ni u novije doba to obiteljsko ime, ukoliko su se muški članovi obitelji ikada tako prezivali. Jer raspoložemo samo

114 P. Ritter, *Stemmatographia*; dovršeni djelovi iz velike monografije: Isti, *De aris et focis Illyriorum*. O Ritteru vidi: Z. Blažević, *Vitezovičeva Hrvatska između stvarnosti i utopije*; o njegovim vezama s Marsiglijem: Bene, *Illyria or what you will*.

115 Upotrijebljeni izrazi potvrđuju da se s gore predstavljenom terminologijom ovladalo i u domaćim krugovima. Autor smatra da među ugarskim magnatskim obiteljima nema ni jedne »koja svoje podrijetlo ne bi mogla dokazati bar četiri stoljeća unatrag, što će uskoro biti bjelodano iz jednog obimnijeg djela koje je već u tisku, iz *specijalne* knjige o povijesti ugarskih obitelji.« »Explanatio brevis supra positorum insignium addita in familiam totam apostrophe«, u: *Trophaeum*, bez num.

116 C. Wagner, *Collectanea genealogico-historica*; A. Lehotzky, *Stemmatographia* I-II. Treći svezak Lehotzkyjeva djela ostao je u rukopisu, usp.: D. Kosáry, *Bevezetés*, I., 611; na istom su mjestu nabrojani najvažniji izvori napisani kao povijesti obitelji, a ostali u rukopisu, uz kratak pregled povijesti žanra. O modernim smjerovima u genealoškim istraživanjima vidi: A. Kubinyi, *A magyar genealógiai kutatás*; bibliografija: *Magyar család történeti és címertani irodalom 1561-1944*. Naravno, sva ta sintetska djela pristupaju predmetu s aspekta povijesnih znanosti, a književne genealogije smatraju, poput Fuetera, u najboljem slučaju tek »krivotvorinama«.

117 M. Zrínyi, »Mátyás király«, u: *Zrínyi Összes művei*, I., 591. Usp.: »Taj je narod uvijek obilovao ratničkim i po viteštvu iznimnim muškarcima, no nije imao pisanju vične ljude koji bi onim što napišu slavensko ime posvetili i učinili ga besmrtnim«. (M. Orbini, *Il Regno de gli Slavi*, bez num.)

s jednim pismom koje je 1517. gvardijan franjevačkog samostana uputio ranije spomenutom Nikoli Zrinskom, u kojemu on, stekavši svoje obavijesti zacijelo iz glasina ili priča iz pučke predaje, osobu na koju je pismo naslovio oslovljava s Nicolaus Slubyth de Zrin, imenom koje se, međutim, u nebrojenim drugim spisima i ispravama, a koje se odnose na njega, više nijedanput neće pojaviti.«¹¹⁸

S druge strane, Forstallu je teorija o gotsko-slavenskoj (hrvatskoj) identifikaciji sačuvanoj u dalmatinskoj kroničarskoj tradiciji bila zadanost koju je morao uskladiti s motivima iz »pripovijesti« o podrijetlu roda Zrinskih. U drugoj polovici 12. stoljeća crkvena je osoba neznana imena iz Bara sastavila kroniku *Regnum Slavorum*, koju je (prema priznanju autora) zapravo preveo iz jednog prastaroga glagoljskog teksta (*Libellus Gothorum, quod Latine Slavorum dicitur*, ili pod drugim nazivom: *Ljetopis popa Dukljanina*).¹¹⁹ Suština joj se može svesti na to da je gotski vladar Totila s mlađim bratom Ostroviusom ili Ostroilom zaposjeo Dalmaciju; nakon što podijeliše svoju silnu vojsku, Totila prijeđe u Italiju kako bi započeo svoj glasoviti rat s Justinijanom, a na ranije osvojenim područjima u jadranskom priobalju zagospodari mu brat, a potom i bratovi potomci.

Totila (ili Totilas) bijaše stvarna povijesna osoba koja je u Justinijanovo doba, sredinom 6. stoljeća, zaposjela znatan dio pošastima poharane Italije, a izvori potvrđuju i to da su Ostrogoti pod Totilinim vodstvom stanovito vrijeme držali pod svojom vlašću i neke dijelove teritorija današnje Hrvatske. No ta gotska vlast na tim prostorima nije bila osobito jaka, a ni organizirana, pa su je na neko vrijeme prigrabili Avari, da bi se uskoro vratili i Bizantinci te ponovno učvrstili svoj raniji suverenitet.¹²⁰ A Slaveni, odnosno Hrvati, u te će se krajeve doseljavati, i to u nekoliko valova, tek u 7. i 8. stoljeću.¹²¹ Pripovijest ispričana u *Libellusu* imala je ipak bar mrvicu stvarnosne osnove; naime, u kronici navedenog doba, tih su se 550-ih godina u nekoliko navrata doista dogodile provale Slavena na prostor Dalmacije, a sudeći prema Prokopijevim izvješćima mnogi su tada vjerovali kako se najezde tih armada događaju na Totilin poziv, kako bi i na taj način raštrkao i oslabio bizantinske snage koje su protiv njega ratovale u Italiji.¹²² No »Ostrovius« je zacijelo naknadno, usmenom predajom konstruirani vođa, a i ime bi mu s lakoćom mogao biti iskrivljeni oblik riječi »Ostrogothus«, imena naroda Istočnih

118 M. Forstall, *Stemmatographia*, 107-108.

119 Prvo pojavljivanje u: Lucius, *De regno Dalmatiae et Croatiae*, 287-302. (O kasnijim izdanjima: Antoljak, *Hrvatska historiografija do 1918*, I., 136) O autorstvu se u hrvatskim stručnim krugovima do dana današnjeg spori (tekst se u najnovije doba pripisuje barskom biskupu Grguru: E. Peričić, *Slavorum Regnum Grgura Barskog*), no postoje mišljenja da su ova, a i kasnija njezina inačica prema Maruliću zapravo nastale s istog, zajedničkog izvora, iz jedne hrvatske junačke poeme o praocima, usp.: S. Antoljak, *Hrvatska historiografija*, I., 19.

120 O Totili: I. Goldstein, *Hrvatski rani srednji vijek*, 73-75; o ostrogotskom suverenitetu i njezinom postupnom iščeznuću: 60-64.

121 O slavensko-hrvatskom doseljavanju na prostore koje i danas naseljavaju: cit. mj., 76-92.

122 Cit. mj., 80.

Gota. *Libellus* je zacijelo »prijevod« neke nikad postojeće hrvatske epske poeme o praocima, koja već sama po sebi – dakako, i izvan jurisdikcije Dukljanske crkve – na svaki način potvrđuje osnivanje slavenske (hrvatske) države u starini i povijesnu legitimnost postojanja njihove kraljevine na tim prostorima. Sugestivnu su koncepciju ljetopisa kasnije iskoristili mnogi istaknuti historiografi, od splitskoga Tome Arhiđakona do samoga Marka Marulića (*Marcus Marullus*), humanista.¹²³ A tko god joj se usprotivio ili je naprosto nije ni poznao, poput primjerice Vinca Pribojevića (*Vincenzo Pribevo*), koji je preferirao ilirsko podrijetlo Slavena, toga bi budući naraštaji ionako »ispravljali«. ¹²⁴ Motiv se u nastavku pojavljuje i u ljetopisima Dubrovčanina Jakova Lukarića (*Giacomo Luccari*),¹²⁵ a napose u veličanstvenom i nadasve obuhvatnom djelu s početka 17. stoljeća, u historiji Mavra Orbinija koja je ujedno i dopuna i sažetak humanističke historiografije na tu temu.¹²⁶ Odatle je za odsječak svojeg rada o starini¹²⁷ spoznao crpio i Juraj Rattkaj, a Forstall je kod svih njih naišao već na gotovu građu. Morao je jedino otkriti kariku koja će sve te stvari povezati sa Zrinskima, a pronašao ju je (on, ili njegov naručitelj) upravo u nazivu tvrđave Ostrovica, kolijevke roda Bribirskih od davnina. A tko bi je drugi i mogao osnovati nego monarh Ostrovius, ili možda njegovi potomci na njegovu uspomenu.¹²⁸ Forstall je i sva ostala paradigmatička djela i usmene informacije koje bi mu mogle biti korisne prikupljao ravnajući se upravo prema takvoj koncepciji. (Vjerojatno se silno obradovao kada je i do njega došao glas o rođacima Zrinskih »koji sve do dana današnjeg žive u Danskoj, prezivajući se Ostrivoi, vjerujući da otamo vuku i podrijetlo, što je pak grofu Zrinskom 1664. ispričao danski poklisar pri carskom dvoru«.)¹²⁹

Doista, nema neke veće potrebe posebno isticati važnost te dosjetljive zamisli u doba protuturskoga rata 1663-1664., kao što je općepoznata stvar i da se istodobno s tim ratom, koji se vodio u europskoj koaliciji, iza kulisa odvijala pogibeljna politička igra vlada Luja XIV. i Leopolda I., i to uz vrlo ozbiljan ulog. Kao i to da je

123 Thomae Archidiaconi Spalatensis »Historia Salonitanorum Pontificum« objavljena u: Lucius, *De regno Dalmatiae et Croatiae*, 310-370; Marulićev prijevod *Regum Dalmatiae et Croatiae gesta*. Nav. dj., 303-309. Marulićev prijevod iz 1511. nastao je na osnovi takozvane »hrvatske redakcije« kronike dukljanskoga popa, koja se s izvornom inačicom slaže samo do 23. poglavlja, nakon čega se razilaze i vremenski i sadržajno; usp.: S. Antoljak, *Hrvatska historiografija*, I., 19.

124 *De origine successibusque Slavorum*, Venetiis, 1532; suvremeno izdanje priredio za tisak Grga Novak: V. Pribojević, *O podrijetlu i zgodama Slavena*. O korekcijama kasnijih historiografija: Brogi Bercoff, *Il Pribevo e il Regno degli Slavi di Mauro Orbini*.

125 G. Luccari, *Copioso ristretto de gli annali di Rausa*, 1605.

126 Usp. studiju Brogi Bercoff, *Il Regno degli Slavi di Mauro Orbini e la storiografia europea del Cinquecento*.

127 Tekstualne podudarnosti (njih točno devedeset i šest) između Rattkajeva i Orbinijeva djela popisala Brogi Bercoff, *L' historiographie croate du XVIIe siècle*, 96.

128 O »otkrivanju« prave karike – uz Forstallove bilješke – svjedoče podcrtavanja i marginalije u primjerku Orbinijeve knjige iz knjižnice Zrinskih, usp.: *A Bibliotheca Zriniana*, 179.

129 Forstall, *Stemmatographia*, 70.

jedna od ključnih figura u koncepcijama koje su nicali iz francusko-habsburških prijepora bio upravo Nikola Zrinski; ime mu se na tajnim pregovorima s francuskim agentima potenciralo čak u kontekstu mogućeg kralja u slučaju da Ugarska postane neovisnom monarhijom.¹³⁰ Time je pisac spisa *Stemmatographia* istodobno postigao dva cilja: Zrinskima je takoreći prisvojio gotske kraljeve koji su blistali u mitskim pravremenima slavenske (hrvatske) pučke memorije, a pritom je svoje naručitelje sjedinio na zajedničkom rodoslovnom stablu s hrvatskim i bosanskim porodicama koje su nekoć suvereno vladale u svojim zemljama, što je i uspijevao dokazati pozivajući se na priznate historiografske autoritete svojega doba koji su bili na glasu kao vjerodostojni autori. Pjesnik i političar Nikola Zrinski bi se na taj način, ne samo prema vlastitom promišljanju koje se razotkriva u *Meditacijama o kralju Matiji*, nego i po vrijednosnom sustavu svojih suvremenika, mogao (da je do toga došlo) i u očima javnosti (da je *Stemmatographia* objelodanjena navrijeme) pojaviti kao osoba prikladna za vladarsku ulogu (jer je raspolagao vladarskim precima). A što se pak hrvatsko-ugarskih odnosa tiče, Forstall je priznavao i potvrđivao jedino mirno nasljeđivanje prijestolja (udovica Dmitrija Zvonimira IV. Jelena Lijepa je prema oporuci upravo njega pozvala u zemlju ugarskog kralja Ladislava pa su tako Arpadovići došli na hrvatsko prijestolje), no sukladno je duhu vremena ipak nagovještavao da su grofovi Ostrovice unatoč tome sačuvali duh neovisnosti.

Međutim, sasvim je očito da je to za Nikolu Zrinskog bio samo jedan od aspekata, a ne nužno i onaj najvažniji. Jer je njemu za rodonačelnika obitelji bio potreban velik i tragičan junak, lik čija će se sudbina, žrtvovanje čak i sebe sama pri provođenju Božjih nakana, moći zrcalno odraziti i u požrtvovnom heroizmu Nikole Zrinskog Sigetskog, pa i u sjajnoj smrti kakvoj se nadao za sebe. A tu je ličnost nadasve genijalnom domišljatošću pronašao u »Ostroviusovu« starijem bratu Totili. Izravni je praotac njegova roda, dakle, Ostrovius, no osobni prauzro Zrinskoga, kojega mu valja slijediti, bio je posljednji ostrogotski veliki vladar Totila koji je u svoju slavu, poput biča Božjeg, pokorio Italiju, zablistao »na kratak tren«, a onda zajedno sa svojim narodom zauvijek iščezao. Ne ističemo slučajno u vezi s Totilom reminiscencije na Atilu. Jer kad je riječ o toj dvojici povijesnih ličnosti, za Atilu smo i prije znali da je u imaginaciji i pjesništvu Nikole Zrinskog živio kao blistav idol, mjerilo u nadmetanju, predak koji potiče i osnažuje svijest o dužnosti prema ugarskoj naciji.¹³¹ Međutim, hipotezu da je Zrinski uz »nacionalnog pretka« Atilu bio u potrazi i za onim »rodovskim« u užem krugu, te da ga je pronašao u Totili koji je proživio jednaku sudbinu kao Atila, samo stotinjak godina kasnije, danas je moguće postaviti jedino na osnovi djela *Stemmatographia*.

130 Vidi: D. Kosáry, *Français en Hongrie*; iz novije literature S. Bene, *Zrínyi-levelek 1664-ből*; Isti, *A Zrínyi testvérek az Ismeretlenek Akadémiáján*; A. R. Várkonyi, *Európa Zrínyije*, 2010.

131 L. Szörényi, *Zrínyi és Attila*, 11–15.

Firenca i Frankapani – ono što je izostalo iz povijesti obitelji Zrinskih

Uzbudljivije od onoga što se nalazi u spisu *Stemmatographia* možda je samo ono što je izostalo iz nje. Riječ je o mogućnosti koja je Nikoli Zrinskom zacijelo bila poznata, no ipak je nije iskoristio. Jer, kao što smo vidjeli prema prvoj inačici djela *Stemmatographia*, dinastija Zrinskih-Bribiraca-Ostrovičkih davala je prednost »barbarskom«, odnosno nacionalnom, gotskom podrijetlu nasuprot u ono doba više nego pomodnom starorimskom. Dakako, to još nije trebalo značiti da su rimske pretke morali presjeći; jer, kao što smo to već spominjali, Forstall će imati jedno skretanje u tom smjeru u vezi Torkvatovih s kojima su Zrinski, ženidbom iz kuće Karlovića, bili u svojtnskoj vezi. Postojala je, međutim, još jedna mogućnost koja im je još više išla na ruku. Naime, ako je postojala nadasve moćna i blistava obitelj na jugu zemlje s kojom su se Zrinski ženidbeno višestruko povezali, to svakako nisu bili Karlovići, nego Frankapani! Poigrajmo se načas s tom idejom. – Što bi tek tada napisao Forstall, da je mogao (smio) pustiti mašti na volju?

Reklo bi se da je vjerovanje u rimsko podrijetlo staro gotovo jednako koliko i sama obitelj Frankapana, posjednika otoka Krka (*Veglia*) u doba Arpadovića, jer kad se potkraj 11. stoljeća u kronikama i diplomatskim spisima pojavilo ime talijanskih Frangipana, krčki su knezovi smjesta prionuli dokazivanju zajedničkog podrijetla s njima, srodstva koje donosi viši rang. Nastojanja im je na kraju u 15. stoljeću s uspjehom okrunila papinska darovnica. Dogodilo se, naime, da je ban Nikola, tada već gospodar takoreći jedne omanje kraljevine (posjedi su mu zapimali zamalo cjelokupni prostor ondašnje Hrvatske, prostirali se od Dubovca iznad rijeke Kupe i tvrđave Ozalj do Senja u priobalju i Omiša na rijeci Cetini, od otoka Krka do grada Knina na samoj granici istočnoga gorja i Bihaća) krenuo na hodočašće u Rim. Primio ga je i ondašnji papa Martin, no što se u nastavku događalo, o tome bismo radije citirali riječi mletačkog kroničara Antonija Vinciguerra: »Nakon što je [papa] obaviješten da je grofov zavičaj otok Krk, Njegova Svetost – htijući mu ugoditi – reče da je u nekakvim rimskim ljetopisima našao kako su stanovita braća Frangipani od stare rimske krvi i od roda Svetog Grgura te da su se nastanili na otoku Krku pa su od njih potekli kasniji grofovi Frangipani. Rekavši to, dodijelio je Nikoli grb koji u štitu prikazuje dva zlatna lava kako zajedno lome dva hljeba; naime, prvotni grb obitelji bio je štiti razdijeljen po sredini u bijelo i crveno, sa zlatnom zvijezdom gore u bijelom polju.«¹³²

Vinciguerrin je odnos prema toj obitelji iz nekog razloga bio vrlo neprijateljski (za što je u doba pisanja kronike zacijelo imao podosta razloga),¹³³ a čitavu tu priču

132 A. Vinciguerra, *Giurisdizione antica di Veglia*, 39.

133 Antonio Vinciguerra (mletački diplomat, pjesnik i povijesnik, preminuo u Padovi 1502), bio je prvi mletački providur Krka (od 1480. do 1481) neposredno nakon gubitka nadležnosti Frankapana nad otokom. (Vj. Klaić, *Krčki knezovi Frankapani*, I., 3-5)

priča samo zato da bi dokazao »da su krčki grofovi tek obični uzurpatori prezimena Frangipan i rimskog podrijetla«. ¹³⁴ Međutim, već i samo pripovijedanje o tome pobuđuje sumnju da takva predaja ipak postoji. Naime, papa je odnekud ipak morao steći znanje o njihovim razgranatim rodbinskim vezama i rimskim precima, čak i onda, ako tu stanovitu kroniku od tada uzalud traže po Vatikanu. A s druge strane, valja imati na umu da je u međuvremenu sve beznačajnijim talijanskim Frangipanima bilo laskavije da imaju takvu dalmatinsku rodbinu, nego obrnuto.

Međutim, znameniti se rimski rod iz kojeg su potekli Frankopani nije dičio samo papom Svetim Grgurom Velikim. ¹³⁵ Naime, prema predaji, iz njihove je loze potekao i pjesnik Dante Alighieri. Prvi je tu legendu (Dante je ne spominje, ali ni ne opovrgava) lansirao Boccaccio u svojem glasovitom biografskom djelu, vjerojatno polazeći od sličnosti grbova Alighierijevih i Frangipanovih, no moguće je da se samo poslužio građom iz tada živuće tradicije. Prema njegovu kazivanju, i tristo godina nakon što ju je razorio krvoločni Atila dok je harao Italijom, Firenca je još uvijek bila u ruševinama i napuštena, a ponovno ju je »na sliku i priliku staroga Rima« napučio tek Karlo Veliki, »naselivši tamo odvjeteke nekoć istjeranih žitelja«. Među novovjekim osnivačima grada našao se, »možda čak bio i organizator njegove obnove« i »jedan osobito plemenit mladić koji je, kako se to pričalo, dolazio iz samoga Rima, a iz roda Frangipani, no svi su ga zvali samo imenom Eliseo«. Potomci su mu poslije po njemu umjesto Frangipani uzeli prezime Elisei i tako će im se obitelj ubuduće i zvati. Od njih potječe Cacciaguida, jedan od likova i u *Komediji*, koji će oženiti kćer Aldighierijevih iz Ferrare, no ona će im jednoga sina – iz ženskog hira – krstiti pod vlastitim, a ne pod prezimenom Eliseo, iz čega će (uz neznatnu mutaciju) kasnije nastati i Danteovo obiteljsko prezime Alighieri. ¹³⁶ Kroničari i humanisti dohvatili su se te dopadljive pričice da bi je ponavljali i obogaćivali, imenujući konačno i taj, još kod Boccaccia također zamagljen rimski rod. Evo jedan primjer. ¹³⁷ Danteov je predak prema Filippu Villaniju: »bio muškarac iz Rima po imenu Helyseus, iz plemićkog roda Frangipana, koji svoje podrijetlo izvodi iz jedne stare patricijske obitelji, a čije je ranije ime ponovno zamijenjeno pukim slučajem. Naime, jedan je od članova te patricijske porodice, kao što rekoh, rimskom pučanstvu koje je mučila oskudica besplatno razdijelio žitarice nagomilane u njegovim skladištima. Prezime je svojoj obitelji stekao na način što je izgladnjelom puku lomio kruh.«

Giannozzo Manetti je to opisao ovako: »Dante, taj izniman pjesnik, kao što to on na jednom mjestu naizgled i sam priznaje, podrijetlom je iz Rima; rod mu je

134 A. Vinciguerra, *Giurisdizione antica di Veglia*, 40.

135 O obiteljskom grbu Anicijevih: Momigliano, *Gli Anicii e la storiografia latina del VI. secolo dopo Cristo*.

136 G. Boccaccio, *Vita di Dante Alighieri*, 7.

137 Citira ih R. Bizzocchi, *Genealogie incredibili*, 185-186.

od pradavnina i, prema mišljenju koje svi prihvaćaju, potječe od stanovitog Eliseusa koji je, kako neki kažu, pripadao obitelji Frangipani.«

Cristoforo Landino priključuje tom rodu još jednog slavnog rođaka: »Čvrsto se drži glas, koji su nadasve ugledni i vrsni autori neprestano pothranjivali, da je plemićka obitelj Frangipana, koja je u Rimu pripadala staležu senatora, a iz koje je potekao i Sveti Ambrozije, porodila i Eliseja koji se, nakon što je Karlo Veliki ponovno utemeljio grad, nastanio u Firenci.«

Na kraju će već toliko puta spominjani znameniti historiograf Onofrio Panvinio biti taj koji će pomalo zbrkane niti te tradicije povezati i organizirati u logičan red. U trećem svesku svoje genealoške monografije pod naslovom *De gente Fregepania* »vjerodostojno« će dokazati da su preci Frangipana bili starorimski Aniciji, a zatim će prijeći na opisivanje povijesti raseljavanja Anicija / Frangipana iz Rima. Mišljenja je da se u kronikama i listinama s kraja 9. stoljeća javljaju čak četvorica Frangipana. Dokumenti mletačke arhive svjedoče o doseljenju trojice braće Frangipan godine 833. u Mletke. Jedan od njih, Anz Michiel, ostao je u gradu laguna gdje je izabran za senatora te zasnovao obitelj, drugi je, Hugo, prešao u Južnu Italiju, a potomci su mu u Napuljskoj i Sicilijanskoj Kraljevini živjeli i početkom 16. stoljeća, dok je treći, Nikola, »napustio Mletke i najprije se preselio u Dalmaciju, da bi mu se potomci poslije nastanili i u Ugarskoj te postadoše u objema državama praocima svijetlih obitelji, a odvjetci im se u imetku i dostojanstvu visoko podigoše, no sačuvaše drevno ime Frangipana te pod svojom vlašću i danas drže u objema zemljama mnoge gradove i silne posjede«. ¹³⁸ Naravno, potomkom im je bio i Stjepan Frankopan Ozaljski, koji je svoj imetak oporučno prenio na Nikolu Zrinskog Sigetskog, ¹³⁹ međutim, kao što znamo, loza će se Frankopana i u idućim naraštajima oroditi s magnatskom dinastijom Zrinski, čemu je, primjerice, blistavim dokazom ures na kruni zdenca, grbovi Zrinskih i Frankopana združeni u jednu kompoziciju, a nalazi se u atriju starog frankopanskog dvorca u jadranskom lučkom gradu Kraljevici. Kod hrvatskih je Frankopana oduvijek, pa tako i u doba Nikole Zrinskog, bila vrlo živa svijest o rimskom podrijetlu obitelji, a i održavali su veze s tada još živućom rodbinom iz rimske loze Frangipana. Stoga je posve isključeno (premda tomu u prilog ne raspolažemo nikakvim izravnim dokazom, jer knjižnični katalog Frankopana nije sačuvan toliko cjelovito kao onaj od Zrinskih) da im – uključujući i Nikolu Zrinskog – ne bi bilo poznato Panvinijevo genealoško djelo. ¹⁴⁰ A osobito onaj njegov odsječak u kojemu se veronski

138 O. Panvinius, *De gente Frangipania*, 59^a-59^b.

139 Vidi F. Salamon, *Az első Zrínyiek*, 328-346.

140 Lučić u pismu Forstallu datiranom iz Rima 28. srpnja 1668., spominje jedan rukopisni primjerak Pavinijeva rada koji je on proučavao još 1654., prije svojeg dolaska u Grad, a taj je odonda dospio u vlasništvo Katarine Frankapan (Hda Fond Zrinski, konv. B 9-10). S obzirom da je mladi Fran Krsto Frankapan nakon 1655. duže vrijeme proveo u Italiji (1658. se oženio rođakinjom Antonija Barberinija, Giulijom Naro, a kao vjenčani dar dobio je palaču Frangipani na Trgu svetog Marka u Rimu),

povjesničar prisjeća četvrtog Frangipana koji se iselio iz Rima, toga stanovitog Eli-seja »koji je – kao što je kod njega zapisano – u doba kraljevanja i carevanja Karla Velikog pošao u Florentinu obnovljenu od spomenutog vladara i, nastanivši se tamo, postao praocem novoga roda koji se, napustivši staro ime Frangipana, prozva Eliseusima.«¹⁴¹ Bilo je dovoljno samo malo dalje listati u monografiji kako bi se ispostavilo da je to bio onaj Eliseo kojega je Boccaccio onomad predstavio kao Danteova pretka; stoga nije ni čudo što je Panvinio, potkrepljujući svoje navode o podrijetlu roda upravo iz njegove knjige *Vita di Dante* citirao tako izdašno.¹⁴² Dakle, krug se zatvara. Zato, poznavajući mentalitet onoga doba i tadašnje stavove u pitanju obiteljskog podrijetla, neće biti osobito hrabro riskirati s pretpostavkom da Nikoli Zrinskom, koji se tako strastveno bavio poviješću svoje obitelji, a pritom talijansku literaturu, kako na neolatskom tako i na vulgarnom jeziku, predano proučavao, nije samo zapela za oko primamljiva mogućnost rodbinske povezanosti s Danteom (a preko njega i s Anicijima). Ako se zbog nečega ipak toga odrekao, za to su postojali posve određeni razlozi, političke (i taštinske) prirode.

U Forstallovu tekstu, na mjestu gdje se spominje ugovor o uzajamnom nasljeđivanju između Zrinskih i Frankopana, može se pročitati i ovo: »Zrinski su preko Katarine Frankapan uz presvijetlo ime Anicija – od kojega roda možda ni nema starijeg i otmjenijeg na čitavom svijetu, a preko kojeg su se orodili s osmanlijskim sultanima, bizantskim carevima, vladarskom kućom Cantacuzena, sa srpskim despotima, Skenderbegom i Kastriotićima, te s još mnogobrojnim aristokratskim obiteljima – baštinili i pozamašan imetak.«¹⁴³

Kao i u mnogim drugim slučajevima, i sada je zanimljivo upravo ono što je autor prešutio, a što je u ono doba bilo svima poznato: najslavniji su potomci Anicija bili – Habsburzi. Bilo je to tako duboko ukorijenjeno vjerovanje – ma, tko mari za Bodinov ugled! – tako raširena historiografska tradicija, da će nedugo nakon dovršetka spisa *Stemmatographia*, valjani ljubljanski polihistor Johann Ludwig Schönleben godine 1680. žrtvovati čak šezdeset folija kako bi opovrgnuo tu zabludu¹⁴⁴ (i još nekoliko stotina da bi prikazao »pravu« stemu koja je potekla, a od koga bi drugog, nego od samoga Karla Velikog). A Nikoli Zrinskom rođaci tako visokog roda zacijelo nisu bili po volji; dapače, uopće nije pretjerano u odbaciva-

---

vrlo je moguće da je za potrebe obitelji upravo on nabavio taj rukopis, pa su ga braća Zrinski, Nikola i Petar poznavali godinama prije nego što su Forstallu povjerali pisanje povijesti svoje obitelji. O vezama hrvatskih Frankopana i talijanskih Frangipana: M. Kurelac, Prilog, 119 (u kojem se doduše pogrešno tvrdi da Forstallova *Stemmatographia* završava spominjanjem »rodbinskih veza« s Barberinijima; naime, u izvorniku nije riječ o tome da bi papa Urban VIII. bio »stric« Nikole Zrinskog, nego da je Nikola VII. bio stric Ivana Antuna Zrinskog).

141 O. V. Panvinius, *De gente Frangipania*, 59^r.

142 Nav. dj., 129^r-129^v.

143 M. Forstall, *Stemmatographia*, 142.

144 J. L. Schönleben, *Dissertatio polemica de prima origine augustissimae domus Habsburgo-Austriacae*, 22-83.

nju te mogućnosti u Forstallovoj genealoškoj monografiji prepoznati jedno od najkarakterističnijih svojstava Zrinskog. Zamislimo samo koja bi to porodica toga doba zanijekala takvu svojtu, čak i po cijenu da će time otpasti i gigant pjesničke riječi, tvorac *Božanstvene komedije*? Ali Zrinski se nije htio tako visoko popeti po leđima neke druge obitelji, točnije, nekakvih bočnih rođaka, a ne bi to mogao sebi ni dopustiti. Ponos? – Jest. Pa dovoljno se visoko vinulo stablo i one obitelji koje je sam isplanirao za sebe, i bez njih. A što se pak Danteove Firenze tiče, imao je i on neke veze s tim čudom na obali Arna, točnije njegovi pređi, koji su se tamo našli, i to mnogo prije Cacciaguida i svih Eliseja. Zrinski je po svemu sudeći znao nešto što Dante, Boccaccio i mnogi drugi nisu: grad po imenu Florentia nije poharao i zatro Atila (jer nije ni svraćao u taj kraj), nego su ga 541. razorile armade gotškoga kralja Totile.¹⁴⁵ Kao što mu je također bilo poznato što je Karlo Veliki osnovao i nanovo izgradio, a potajno se čak i ponosio time. Jer, kao što rekosmo, genealogija je strastveni žanr.

Izvori i literatura

Izvori

- Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Obiteljski fond Zrinski, HR-HDA-785., konvoluti A-E. U ovom se gradivu nalazi: Forstall, Marcus. *Stemmatographia Mavortiae familiae comitum a Zrin* (1665), konv. E 1-152. (Kopije Pavla Rittera Vitezovića: Biblioteca Universitaria di Bologna, Fondo Marsigli, Ms. 103. 277-321; Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, R 3031. Ostale kopije: Sveučilišna knjižnica u Budimpešti: Collectio Hevenesiana, sv. XXVIII, br. 3-6; Rukopisna zbirka Knjižnice Mađarske akademije znanosti, Tört. 2^{ret}, 154).
- Katalog Forstallove knjižnice (1672): Österreichische Staatsarchiv, Wien, Österreichische Geheime, Staatsregistratur, fasc. 14, pars 1, Kart. 18.
- Osnivačka povelja Samostana augustinaca u Lockenhausu (*Copia literarum fundationum Nadasdianarum pro religiosi ordinis Eremitarum S. Patris Augustini Oppidi Leuka*, Beč, 1. studenog 1655), Mađarski zemaljski arhiv, Budapest, P 108, Respos. 1, fasc. J, br. 138.
- Forstallovo neobjelodanjena korespondencija: Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Obiteljski fond Zrinski, HR-HDA-785, konv. B. i D.
- Forstallova oporuka objavljena u: Catholic Episcopal Wills, *Archivium Hibernicum*, sv. III-IV (1910), 79-80.
- Ladany, Franciscus. *Fructus honoris in arbore Illyrico-Hungarica domus Draskovithianae per quatuor saecula et ultra prognati, nunc e tenebris antiquitatis eruti ac iconibus illustrati*, (1675), Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb, R 3572.

145 P. Villari, *Le invasioni barbariche in Italia*, 128-250; Novije: E. Gropengiesser, *Totila, König der Ostrogothen in der Mitte des 6. Jahrhunderts*; Vitiello, *Momenti di Roma ostrogota: adventus, feste, politica*, 133-143.

- Panvinius, Onophrius Veronensis, *De gente Fregepania libri quatuor*, Biblioteca Apostolica Vaticana, Barb. Lat. 2481.
- Postulatio Comitissae Sophiae a Löblin* (1670), Kaptolski i nadbiskupski arhiv, Zagreb, Loc. cred. Z. 163.
- Ritter, Paulus [Pavao Vitezović Ritter]. *De aris et focus Illyriorum*: Metropolitana knjižnica, Zagreb, MR-74

Literatura

- Alighieri, Dante. *Božanstvena komedija. Raj*, prev. Mihovil Kombol – Olinko Delorko, Zagreb 1961.
- Božanstvena komedija. Pakao*, prev. Mihovil Kombol, Zagreb 1963.
- Alighieri, Dante. *Djela*, sv. I-II., prir. Frano Čale – Mate Zorić, Zagreb 1976.
- Anno di Viterbo: Documenti e ricerche*, a cura di Giovanni Nanni, Paola Mattinageli, Roma 1981.
- Annius, Joannes Viterbensis. *Commentaria super opera diversorum auctorum de antiquitatibus loquentium confecta*, Roma 1498.
- Le antichità di Beroso Caldeo sacerdote, et d' altri scrittori, così hebrei, come greci, et latini, che trattano delle stesse materie, tradotte, dichiarate, et con diverse utili, et necessarie annotationi illustrate da M. Francesco Sansovino*, Vinegia 1583.
- Antoljak, Stjepan. *Hrvatska historiografija do 1918*, sv. I-II., Zagreb 1992.
- Avancini, Nicolaus. *Imperium Romano-Germanicum*, Viennae 1658.
- Aventinus, Ioannes. *Annalium Boiorum, sive veteris Germaniae libri VII*, Francofurti 1527.
- Barlandius, Hadrianus. *Ducum Brabantiae chronica [...] iconibus illustrata*, Antverpiae 1600.
- Bene, Sándor. »The ars historica debate in Hungary and Transylvania«, u: *Az értelem bátorsága: Tanulmányok Perjés Géza emlékére*, ur. Gábor Hausner, Budapest 2005., 75-90.
- Bene, Sándor. »Bán a ravatalon, avagy: még egyszer Zrínyi Miklós haláláról«, »Beszélő«, br. 2., 1997., 100-114.
- Bene, Sándor. *Egy kanonok három királysága: Ráttkay György horvát históriája*, Budapest 2000.
- Bene, Sándor. »Ideološke koncepcije o staleškoj državi zagrebačkoga kanonika«, u: *Juraj Ráttkay. Spomen na kraljeve i banove Kraljevstava Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*, uv. stud. dr. Sándor Bene, gl. ur. dr. Mirko Valentić, Zagreb 2001 (Biblioteka Hrvatska povjesnica – Hrvatska latinistička historiografija, 4), 4-103.
- Bene, Sándor. »Illyria or what you will: Luigi Ferdinando Marsigli's and Pavao Ritter Vitezovic's 'mapping' of the borderlands recaptured from the Ottomans«, u: *Whose Love of Which Country: Composite States, National Histories and Patriotic Discourses in Early Modern East Central Europe*, eds. Balázs Trencsényi, Márton Zászkaliczky, Leiden – Boston, Brill 2010., 351-404. (*Studies in the History of Political Thought*, sv. 3)
- Bene, Sándor. »'Jöttem, láttam s elmenekültem' – Johann Heinrich Andtler gúnyirata Monte cuccoliról«, »Irodalomismeret«, sv. IV/1-2 (1993), 36-39.

- Bene, Sándor. »Pavao Ritter Vitezović levelei Luigi Ferdinando Marsilihoz (1699-1700)«, u: *Croato-Hungarica: Uz 900 godina hrvatsko-mađarskih povijesnih veza – A horvát-magyar történelmi kapcsolatok 900 éve alkalmából*, ur.-szerk. Milka Jauk-Pinhak, Csaba Kiss Gy., István Nyomárkay, Zagreb 2002., 167-179. (Biblioteka Hungarologica Zagrabiensis, sv. 1).
- Bene, Sándor. »A Szilveszter–bulla nyomában (Pázmány Péter és a Szent István–hagyomány 17. századi fordulópontja) – *Szent István és az államalapítás*«, ur. László Veszprémy, Budapest 2002., 143-162.
- Bene, Sándor. *Theatrum politicum: Nyilvánosság, közvélemény és irodalom a kora újkorban*, Debrecen 1999.
- Bene, Sándor. »Zrínyi és Priorato – elogium és eposz«, »Somogy«, 1991., 48-53.
- Bene, Sándor. »Zrínyi-levelek 1664-ből«, »Irodalomtörténeti Közlemények«, 1992., 225-242.
- Bene, Sándor. »A Zrínyi testvérek az Ismeretlenek Akadémiáján (Velencei karnevál)«, »Irodalomtörténeti Közlemények«, 1993., 650-668.
- Bertelli, Sergio. *Ribelli, libertini e ortodossi nella storiografia barocca*, Firenze 1973.
- Bethlen, Miklós. »Élete leírása magától«, u: »Kemény János és Bethlen Miklós Művei«, prir. Éva V. Windisch, Budapest 1980, 399-981.
- A Bibliotheca Zriniana története és állománya / History and Stock of the Bibliotheca Zriniana*, ur. Tibor Klaniczay, Bp., 1991. (*Zrínyi-Könyvtár*, sv. 4).
- Albano Biondi. »Tempi e forme della storiografia«, u: »Letteratura italiana«, dir. Alberto Asor Rosa, sv. III., *Le forme del testo*, 2., *La prosa*, Torino 1984., 1073-1116.
- Albano Biondi. »Anno di Viterbo e un aspetto dell' orientalismo di Guillaume Postel«, »Bollettino della Società di Studi Valdesi«, sv. 132. (1972), 49-67.
- Bizzocchi, Roberto. *Genealogie incredibili: Scritti di storia nell' Europa moderna*, Bologna 1995.
- Blažević, Zrinka. *Vitezovićeva Hrvatska između stvarnosti i utopije*, Zagreb 2002.
- Boccaccio, Giovanni. *Vita di Dante Alighieri*, s.l., 1801.
- Bodinus, Joannes. »Methodus ad facilem historiarum cognitionem«, u: *Artis historiae penus: Octodecim scriptorum tam veterum quam recentiorum monumentis et inter eos Io. praecipue Bodini libris Methodi historicae sex instructa*, rec. Johannes Wolf, Basileae 1579.
- Bonfinius, Antonius. *Rerum Ungaricarum decades quatuor cum dimidia*, Hanoviae 1605-1606.
- Brogi Bercoff, Giovanna. »L' historiographie croate du XVIIe siècle: de l' Opus Oratorium a la recherche documentaire«, u: *Barocco in Italia e nei paesi Slavi del Sud*, a cura di Vittore Branca – Sante Graciotti, Firenze 1983., 93-105.
- Brogi Bercoff, Giovanna. »Il Pribevo e il Regno degli Slavi di Mauro Orbini«, »Ricerche slavistiche«, sv. XXII-XXIII. (1975-1976), 137-154.
- Brogi Bercoff, Giovanna. »Il Regno degli Slavi di Mauro Orbini e la storiografia europea del Cinquecento«, »Ricerche slavistiche«, sv. XXIV-XXVI. (1977-1979), 119-156.
- Buzási, Enikő. »Fikció és történetiség az Esterházy család ösgalériájában és a Trophaeum metszeteiben«, u: *Történelem – kép: Szemelvények múlt és művészet kapcsolatáról Magyarországon* (Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában, 2000. március 17. – szeptember 24), ur. Árpád Mikó – Katalin Sinkó, Budapest 2000., 411-424.

- Buzási, Enikő. »Zrínyi és a későreneszansz vitézi allegória«, u: *Collectanea Tiburtina: Tanulmányok Klaniczay Tibor tiszteletére*, ur.: Géza Galavics – János Herner – Bálint Kesztyű, Szeged 1990., 431-442.
- Castiglione, Baldassar. *Il libro del Cortegiano*, a cura di Giulio Carnazzi, Milano, 1994.
- Cennerné Wilhelmb, Gizella. »A Haller-nemzettségkönyv«, u: *Főúri ősgalériák, családi arcképek a Magyar Történelmi Képcsarnokból*, A Magyar Nemzeti Múzeum, az Iparművészeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Galéria kiállítása, ur. Enikő Buzási, Bp., 1988., 78-79.
- Cennerné Wilhelmb, Gizella. »Ikonografischer Ruf der Familie Zrínyi«, u: *A Zrínyi család ikonográfiája*, ur.: Gizella Cennerné Wilhelmb, Budapest 1997., 26-36.
- Cicchetti, Angelo – Mordenti, Raul. »I libri di famiglia in Italia«, sv. I, *Filologia e storiografia letteraria*, Roma 1985.
- Cotroneo, Giuseppe. *I trattatisti dell' »ars historica«*, Napoli 1971.
- Crasso, Lorenzo. *Elogii di capitani illustri*, Venetia 1668.
- Crescenzi, Giovanni Pietro. *Corona della nobiltà d' Italia overo compendio dell' istorie delle famiglie illustri*, Bologna 1639.
- Cserei, Mihály. *Erdély históriája 1661-1711.*, prir. Imre Bánkúti, Budapest 1983.
- De Caprio, Vincenzo. »Le Antiquitates di Annio di Viterbo«, u: *Letteratura italiana: Storia e geografia*, dir. Alberto Asor Rosa, sv. II, *L' età moderna*, 1., Torino 1988, 406-410.
- De Ocampo, Florián. *Cinco libros primeros de la Crónica general de España*, Madrid 1553.
- »Presbyteri Diocleatis [Pop Dukljanin] Regnum Sclavorum«, u: Lucius, Joannes. *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*, Amstelædami 1666., 287-302.
- Donati, Claudio. *L'idea di nobiltà in Italia, secoli XIV-XVIII*, Bari 1995.
- Du Fresne, Charles. *Illyricum vetus et novum sive historia regnorum Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Bosniae, Serviae atque Bulgariae*, Posonii 1746.
- Fallenbüchl, Ferenc – Ring, Gerhard. »Die Augustiner in Ungarn von der Niederlage von Mohács 1526«, »Augustiniana«, sv. XV (1965), 131-174.
- [Forstall, Marcus]. *Gratia Dei enchiridion, ad sex ultimas quaestiones Primae secundae, sub regimine Reverendissimi et ampliss. Domini Godofredi Olenii [...] publico certamini expositum a R. P. Relig. et Doctissimis PP. et FF. eiusdem Monast. Professis [...] Praeside R. P. Mag. Fr. Marco FORSTAL, Ord. Erem. S. Augustini, e gremio celeberrimae et antiquissimae Univ. Viennensis Doctore Theologo, et in praefato Monasterio Professore*, Pragae 1658.
- Franklin, Julian H. *Jean Bodin and the Sixteenth-Century Revolution in the Methodology of Law and History*, New York – London 1966.
- Fueter, Eduard. *Geschichte der neueren Historiographie*, Berlin – München 1911.
- Fügedi, Erik. »'Verba volant...' Középkori nemességünk szóbelisége és az írás«, u: *Mályusz Elemér emlékkönyv*, ur.: Éva H. Balázs – Erik Fügedi – Ferenc Maksay, Budapest 1984, 107-130.
- Galavics, Géza. *Barokk családfák és genealógiák – Főúri ősgalériák...*, 22-25.
- Galavics, Géza. »Kössünk kardot az pogány ellen« u: *Török háborúk és képzőművészet*, Budapest 1986.

- Gavigan, Johannes. »De doctoribus theologiae O. S. A. in universitate Vindobonensi«, »Augustinianum«, sv. V (1965), 298-301.
- Galla, Ferenc. *Marnavics Tomkó János boszniai püspök magyar vonatkozásai*, Budapest 1940.
- Gavigan, John. *The Austro-Hungarian Province of the Augustinian Friars, 1646-1820*, I-II, Roma 1975.
- Genealogie als Denkform in Mittelalter und Früher Neuzeit*, hrsg. Kilian Heck – Bernhard Jahn, Tübingen 2000.
- Goldstein, Ivo. *Hrvatski rani srednji vijek*, Zagreb 1995.
- Graevius, Joannes Georgius. *Thesaurus antiquitatum et historiarum Italiae*, sv. I-XII., Lugduni Batavorum, 1704-1725.
- Gropengiesser, E. Totila, »König der Ostrogothen in der Mitte des 6. Jahrhunderts«, »Mannheimer Berichte«, sv. 42. (1994), 39-62.
- Heltai, Gáspár. *Krónika az magyaroknak dolgairól*, prir. Margit Kulcsár, uv. stud. Péter Kulcsár, Budapest 1981.
- Henninges, Hieronymus. *Theatrum genealogicum ostentans omnes omnium aetatum familias*, Tubingae 1698.
- Hornius, Georgius. *Arca Noae, sive historia imperiorum et regnorum a condito orbe ad nostra tempora*, Lugduni Batavorum – Roterodamii 1666.
- Hörmann, Inhaber. »Nikolaus Donellan: Ein Ire auf dem moraltheologischen Lehrstuhl der Universität Wien, 1644-1679.«, u: *Festschrift Franz Loidl*, hrsg. Victor Flieder – Elisabeth Kovács, Wien 1970., 65-95.
- Imhoff, Jacob Wilhelm. *Notitia S. Romani Imperii procerum tam ecclesiasticorum quam saecularium historico-heraldico-genealogica ad hodiernum Imperii statum accomodata*, Tubingae 1687.
- Isthvanfi, Nicolaus. *Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV*, Coloniae Agrippinae, 1622.
- Jennings, Brendan. »A Propaganda Fide Letter-Book concerning Ireland, 1672-1677.«, »Archivium Hibernicum«, sv. XVIII (1955), 20-21.
- Jennings, Brendan. »A Ireland and Propaganda Fide, 1672-1676.«, »Archivium Hibernicum«, sv. XIX. (1956), 28-29, 47-48.
- Jovius, Paulus. »Historiarum sui temporis libri XLV.«, u: Pauli Jovii Novocomensis. *Opera quae extant omnia*, Basileae, 1578.
- Karbić, Damir. »A brebiri Subicsok az örökös báni cím elvesztéséig«, u: *A Zrínyiek a magyar és a horvát históriában*, ur. Sándor Bene – Gábor Hausner, Bp., 2007., 15-38.
- Katona, Stephanus. *Historia critica regum Hungariae stirpis Arpadianae*, sv. I-VII., Budae, 1779-1982.
- Kállay, István. »Genealógia«, u: *A történelem segédtudományai*, ur. István Kállay, Budapest 1986. (2. izd).
- Kecskeméti, Gábor. *Prédikáció, retorika, irodalomtörténet: A magyar nyelvű halotti beszéd a 17. században*, Budapest 1998.
- Kelley, Donald R. »Humanism and History«, u: *Renaissance Humanism: Foundations, Forms, and Legacy*, sv. III., *Humanism and the Disciplines*, ed. by Albert Rabil Jr., Philadelphia 1988., 236-270.

- Kircher, Athanasius. *Arithmologia sive de abditis numerorum mysterijs*, Romae 1665.
- Klaić, Nada. »Najnoviji radovi o 29., 30. i 31. poglavlju u djelu De administrando imperio cara Konstantina Porfirogeneta«, »Starohrvatska prosvjeta«, sv. III/ 15. (1985), 31-60.
- Klaić, Nada. *Povijest Hrvata u srednjem vijeku*, Zagreb 1990.
- Klaić, Vjekoslav. *Bribirski knezovi od plemena Šubić do god. 1347.*, Zagreb 1897.
- Klaić, Vjekoslav. *Krčki knezovi Frankapani, I, Od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka (od god. 1118. do god. 1480)*, Zagreb 1901. (Reprint: Rijeka 1991)
- Klaniczay, Tibor. »A nagy személyiségek humanista kultusza a XVI. században«, u: Tibor Klaniczay. *Pallas magyar ivadéka*, Budapest 1985., 41-58, bilj. 288-294.
- Komáromy, András. *Nádasdy Ferenc országbíró mint genealógus*, Turul, sv. 14. (1896), 39-41.
- Kosáry, Domokos. *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába*, sv. I., Budapest 1970.
- Kosáry, Domokos. »Français en Hongrie«, u: *Revue d'histoire comparé*, 1946., 29-65.
- Kovács, Sándor Iván. *A lírikus Zrínyi*, Budapest 1985.
- Kölcsey, Ferenc. *Minden órám: Kölcsey Ferenc Válogatott művei*, prir. László Ferenczi, Budapest 1984.
- Krantzius, Albertus. *De Saxonicae gentis vetusta origine*, Coloniae 1520.
- Kubinyi, András. »A magyar genealógiai kutatás«, u: »Levéltári Közlemények«, sv. 41. (1970), 213-221.
- Kukuljević-Sakcinski, Ivan. *Zrin grad i njegov gospodari*, Zagreb 1883.
- Kulcsár, Péter. »A Corvinus-legenda«, u: *Mátyás király*, ur. Gábor Barta, Budapest 1990., 17-40.
- Kurelac, Miroslav. *Ivan Lučić Lucius otac hrvatske historiografije*, Zagreb, 1994.
- Kurelac, Miroslav. »Prilog Ivana Luciusa-Lučića povijesti roda Zrinskih i njegove veze s banom Petrom Zrinskim«, »Zbornik Historijskog zavoda Jugoslavenske akademije«, sv. 8. (1977), 101-132.
- Laszowski, Emil. »Adam grof Zrinski 1662-1691. Biografska studija«, »Vjesnik kr. državnog arkiva«, N. S., sv. VII (1937), 79-101.
- Lazius, Wolfgangus. *De gentium aliquot migrationibus, sedibus fixis, reliquiis, linguarumque initiis et immutationibus ac dialectis libri XII, in quibus praeter caeteros populos [...] primordia ac posteritas singulorum quaeque ex his insigniores principum, comitumque, ac nobilitatis totius pene Germaniae, Latijque et Galliae stirpes [...] traduntur atque explicantur*, Basileae 1557.
- Lehotzky, Andreas. *Stemmatographia nobilium familiarum regni Hungariae*, sv. I-II., Posonii, 1796-1798.
- Lemaires, Jean. *Illustrations de Gaule et singularitéz de Troye*, Paris 1511-1532.
- The Letters of St Oliver Plunkett (1625-1681), Archbishop of Armagh and Primate of Ireland*, ed. by mons. John Hanley of the Irish College of Rome, Dublin 1979.
- Luccari, Giacomo [!]. *Copioso ristretto de gli annali di Rausa*, Venetia 1605.
- Macedo, Franciscus. *Responsio ad notas nobilis critici anonymi in apologiam Thomae Mazzae pro Joanne Annio Viterbiensi*, Veronae 1674.

- Magyar családtörténeti és címertani irodalom 1561-1944*, sastav. Kálmán Baána, isprav. i dopun. László Kóczy T., István Gazda, Budapest 1984.
- Marulić, Marko. »Regum Dalmatiae et Croatiae gesta, a Marco Marulo Spalatensi Patrio latinitate donata«, u: Lucius. *De regno*, 303-309.
- Menestrier, Claude-François. *Les diverses espèces de noblesse, et les manières d' en dresser les preuves*, Paris 1682.
- Momigliano, Arnaldo. »Gli Anicii e la storiografia latina del VI. secolo dopo Cristo«, u: Momigliano, Arnaldo. *Secondo contributo alla storia degli studi classici*, Roma 1960., 231-253.
- Moran, Patrick Francis. *Spicilegium Ossoriense being a collection of original letters and papers illustrative of the history of the Irish church, from the reformation to the year 1800*, sv. I-III., Dublin 1874-1878.
- Nagy, Géza. »Kossuth Lajos eredete«, »Turul«, 1894., 51-60.
- Nagy, Iván. *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*, sv. I-XII., Pésta 1857-1865.
- Nobilities in Central and Eastern Europe: Kinship, Property and Privilege*, ed. by János Bak, Budapest 1994.
- Orbini, Mauro. *Il Regno de gli Slavi, hoggi corrottamente detti Schiavoni*, Pesaro 1601.
- Ossinger, Johannes Felix. *Bibliotheca Augustiana historica, critica et chronologica*, Ingolstadii 1768.
- Pauler, Gyula. *Wesselényi Ferencz nádor és társainak összeesküvése*, sv. I-II., Pest 1868.
- Peričić, Eduard. *Sclavorum Regnum Grgura Barskog: Ljetopis popa Dukljanina*, Zagreb 1991.
- Peták, Eleonóra. »Illusztrált velencei röplap Zrínyi Péter 1663. október 16-i csatájáról«, »Hadtörténelmi Közlemények«, 1985, 682-689.
- Petneki, Áron. »Identificatio, exemplum, stimulus: Mode und Rolle der Ahnengalerie in Ostmitteleuropa«, u: *Geschichtsbewusstsein und Geschichtsschreibung in der Renaissance*, hrsg. von August Buck – Tibor Klaniczay – S. Katalin Németh, Leiden – New York – Köln 1989., 47-56.
- Petthö, Gergely. *Rövid magyar kronika*, Beč 1660.
- Pigna, Giovanni Battista. *Historia de Principi di Este a Donno Alfonso secondo Duca di Ferrara*, Ferrara 1670.
- Pirnát, Antal. »Fabula és história«, »Irodalomtörténeti Közlemények«, 1984, 137-149.
- Posljednji Zrinski i Frankopani, Zagreb 1908.
- Porphyrogenitus, Constantinus. *De administrando imperio*, eds. Gyula Moravcsik, R. J. H. Jenkins, Dumbarton Oaks 1967. (*Corpus fontium historiae Byzantinae*)
- Priboevius, Vincentius [Vinko Pribojević]. *De origine successibusque Slavorum*, Venetiis 1532.
- Vinko Pribojević. *O podrijetlu i zgodama Slavena*, prir. Grga Novak, Zagreb 1951.
- Quaquarelli, »Leonardo. Retorica di un genere quattrocentesco: cronache e libri di famiglia«, *Intesezioni*, sv. XI/3 (1991), 543-551.
- Rački, Franjo. *Acta coniurationem bani Petri a Zrinio et comitis Francisci Frangepani illustrantia*, Zagrabiae 1873.

- Rattkay, Georgius. *Memoria regum et banorum regnorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae*, Viennae 1652.
- Reusner, Elias. *Genealogia imperatorum, regum, principum, comitum, baronum et dynastarum Germanorum totius orbis Christiani*, Francofurti 1612.
- Ritoókné Szalay, Ágnes. »Nympha super ripam Danubii«: *Tanulmányok a XV-XVI. századi magyarországi művelődés köréből*, Budapest 2002. (Humanizmus és Reformáció, sv. 28).
- Ritter, Paulus [Pavao Vitezović Ritter]. *Apographum de comitibus Corbaviae, qui fuerunt de genere Gussich*, Labaci 1681.
- Ritter, Paulus [Pavao Vitezović Ritter]. *Stemmatographia sive armorum Illyricorum delineatio, descriptio et restitutio*, Viennae 1701.
- Rittershusius, Nicolaus. *Genealogiae imperatorum, regum, ducum, comitum, praecipuorumque aliorum procerum orbis Christiani*, Tubingae 1664.
- Rittershusius, Nicolaus. *Brevis exegesis historica genealogiarum praecipuarum [...] antehac eodem authore editarum*, Tubingae 1674.
- Rózsa, György. »Der Nádasdy-Mausoleum«, u: *Mausoleum potentissimorum ac gloriosissimorum regni apostolici regum et primorum militantis Ungariae ducum*, Norimbergae 1664; popratna studija faksimilnom izdanju (Bibliotheca Hungarica Antiqua, XXIV, Budapest 1991), 7-16.
- Salamon, Ferenc. *Az első Zrínyiek*, Pešta 1865.
- Sansovino, Francesco. *Della origine et de' fatti delle famiglie illustri d' Italia*, Vinegia 1582.
- Sansovino, Francesco. *Venetia, città nobilissima et singolare, descritta in XIII libri*, Venetia 1581.
- Schier, Xystus. *De monasteriis provinciae Austriae ordinis fratrum eremitarum Sancti Patris Augustini succincta notita*, Viennae 1776.
- Schönleben, Joannes Ludovicus. *Dissertatio polemica de prima origine augustissimae domus Habsburgo-Austriacae, in qua viginti diversae opiniones auctorum ventilantur et vera origo a Carolo Magno imperatore eiusque maioribus Franco-Germanis [...] ostenditur et solide probatur*, Labaci 1680.
- Schreiner, Klaus. »Religiöse, historische und rechtliche Legitimation spätmittelalterlicher Adels herrschaft«, u: *Nobilitas: Funktion und Repräsentation des Adels in Alteuropa*, hrsg. Otto Gerhard Oexle – Werner Paravicini, Göttingen 1997., 376-430.
- Franciscus Sparaverius. *Castigationes ad apologiam Thomae Mazzae pro Joanne Annio Viterbiense, vindicatae et assertae etiam adversus responsiones ad eas Francisci a S. Augustio Macedi Lusitani*, s.l., 1676.
- Stephens, Walter. *Giants in those Days: Folklore, Ancient History, and Nationalism*, London 1989.
- Széchy, Károly, *Gróf Zrínyi Miklós*, sv. I-V, Budapest 1896-1901.
- Szentmártoni Szabó, Géza. »Az újabb Esterházy-rejtély«, »Irodalomismeret«, 2002., 5-6, 102.
- Szörényi, László. »Zrínyi és Attila«, u: László Szörényi. *Hunok és jezsuiták*, Budapest 1993., 11-14.
- Szörényi, László. »Panegyricus és eposz (Zrínyi és Cortesius)«, u: *Hunok és jezsuiták*, 25-33.

- Szörényi, László. »A Szigeti veszedelem és az európai epikus hagyomány«, u: *Hunok és jezsuiták*, 15-24.
- Szörényi, László. »Popratna studija« u: Pál Esterházy, *A Bódogságos Szűz Mária szombattya*, Nagyszombat (1691), faksimilno izd., Bibliotheca Hungarica Antiqua, sv. XXXI, Budapest 1995.
- Šišić, Ferdo. »Pad Mladena Šubića, bana hrvatskoga i bosanskoga: Istorička studija«, »Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine«, sv. 14. (1902), 335-366.
- Štefanec, Nataša. *Heretik Njegova Veličanstva: Povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu*, Zagreb 2001.
- Thallóczy, Lajos. *Codex diplomaticus comitum de Blagay*, Budapest 1897.
- Thaly, Kálmán. »Kossuth Lajos három vitéz őse és a család czímerlevele«, »Turul«, 1894, br. 4., 153-163.
- Thomae Archidiaconi Spalatensis [Toma Arhiđakon]. »Historia Salonitanorum Pontificum atque Spalatensium«, u: Lucius. *De regno*, 310-370.
- Tiraboschi, Girolamo. *Riflessioni su gli scrittori genealogici*, Padova 1779.
- Tomcus, Marnavitiu Joannes [Ivan Mrnavić Tomko]. *Indicia vetustatis et nobilitatis familiae Marciae vulgo Marnavitiuae*, Romae 1632.
- Tomcus, Marnavitiu Joannes [Ivan Mrnavić Tomko]. »Vita beati Augustini«, u: Sigismundus Ferrarius. *De rebus Ungaricae provinciae sac. ordinis praedicatorum*, Viennae 1637., Appendix.
- Trophaeum nobilissimae ac antiquissimae domus Estorasiacae, in tres divisum partes*, Viennae 1700.
- Tvrtković, Tamara. *Između znanosti i bajke: Ivan Tomko Mrnavić*, Zagreb – Šibenik 2008.
- Várkonyi, Ágnes R. *Európa Zrínyije*, Budapest 2010.
- Vasoli, Cesare. *I miti e gli astri*, Napoli, 1977.
- Verus, Joannes Baptista. *Rerum Venetarum libri quatuor ad illustrissimum virum Petrum Contarenum*, Amsterodami 1644.
- Villari, Pasquale. *Le invasioni barbariche in Italia*, Milano 1901.
- Vinciguerra, Antonio. »Giurisdizione antica di Veglia, 1481: Relazione«, u: »Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium«, sv. VI., *Commissiones et relationes Venetae*, rec. Simeon Ljubić, sv. 1., Zagrabiae 1876., 39-40.
- Viperano, Giovanni Antonio. *De scribendis virorum illustrium vitis sermo*, Perusiae 1570.
- Vitnyédy, István. *Levelei*, prir. András Fabó, Pešta 1871.
- Wagner, Carolus. *Collectanea genealogico-historica illustrium Hungariae familiarum, quae iam intercederunt*, sv. I-IV., Posonii – Pestini – Lipsiae 1802.
- Zabarella, Giacomo. *Trasea peto, ovvero origine della serenissima famiglia Zeno di Venetia*, Padova 1646.
- Zrínyi, Miklós. *Összes művei*, sv. I., prir. Tibor Klaniczay; II., prir. Csaba Csapodi, Budapest 1958.
- Zrínyi, Miklós. *Válogatott levelei*, prir. Sándor Bene, Gábor Hausner, Budapest 1997.

Sažetak

POVIJEST JEDNE OBITELJSKE POVIJESTI (Rađanje i žanrovska pozadina genealogije Zrinskih)

Povijest obitelji je strastveni žanr. Onaj tko se time bavi, radi to zaneseno i ne zadovoljava se poluistinama ili argumentima relativizma koji ističu nemogućnost upoznavanja prošlosti. Onaj, pak, koji kritizira s čvrstim uvjerenjem prigovara prijašnjem: istaknutost ne proizlazi iz podrijetla, nego je rezultat osobnog učinka, plemstvo ne potječe od predaka, nego je rezultat duha i sposobnosti pojedinca, ukoliko uopće od nekuda potječe. Dvije polovice, istraživač i kritičar, mnogo puta se ujedinjuju u istoj osobi; štoviše, čini se da se to dešava u većini slučajeva. Pogotovo kada je riječ o pjesniku.

Autor u svezi Nikole Zrinskog ne razmatra aspekt rodoslovlja, koji se okreće prema vanjskoj, pretpostavljenoj, očekivanoj ili stvarnoj publici, nego ulogu koju igra u formiranju slike o samome sebi, što znači genealogiju kao funkciju građenja identiteta. Pokaži mi svoje pretke i reći ću ti tko si.

Od kakvih je predaka Nikola Zrinski stvarao privatnu mitologiju, koje osobe je izabrao od milijuna mogućih predaka? Odnosno, drukčije formulirano: Koje su temeljne crte njegove osobnosti za koje nije želio pružiti razložno obrazloženje ni sebi ni drugima? Jedna od najbitnijih crta osobnosti Zrinskog je nostalgični heroizam, sklonost prema pobijeđenim junacima, prema herosima, koji su podlegli u beznadnim, gigantskim borbama, ali čiji je pad ujedno i moralna pobjeda protiv ugnjetavanja, protiv snaga slijepe sudbine i sila podzemlja. Prometej koji se usprotivio Zeusu, Enkelad koji napada Olimp, zbog ljubavi prema Heri za kotač privezani Iksion, Atlas koji je primoran držati zemlju na ramenu, Aias koji bježi u samoubojstvo, Samson koji je žrtva ljubavi, istaknute su figure pjesničke privatne mitologije Zrinskog, kao i Turnus koji se usprotivio trojanskim osvajačima, zaštitnik domovine Italije i svoje ljubavi, ali osuđen na pad od zle sudbine (zla sudbina povijesti) ili Hektor koji također prihvaća mučeništvo za svoju domovinu. Ali i sam pradjed Nikola Zrinski, opjevan u epopeji pojavljuje se u mašti praunuka Nikole Zrinskog kao »Hektor Sigeta«.

Ujedno, vezano uz narod Huna, koji su u europskoj (od vremena Šimuna de Kéze također i u mađarskoj) historiografiji smatrani precima Mađara, postavlja se i drugo bitno pitanje: složena povezanost između obitelji (*familia*), roda (*gens*) i naroda (*natio*) u slučaju Zrinskog, točnije Zrinskih. Članovi roda koji su općepoznatog hrvatskog podrijetla, nepokolebljivo su stajali na strani Habsburgovaca od vremena Mohačke bitke, odnosno od trenutka dvostrukog izbora kralja. Njihova lojalnost je bila neslomljiva a, prevedena u smisao rodoslovlja, dala je naslutiti mogućnost zajedničkog podrijetla s Habsburgovcima. S druge strane, lojalnost Zrinskih s državno-pravnog aspekta dolazi do izražaja prema ugarskoj svetoj kruni, pa je zbog toga na neki način trebalo podrijetlo roda povezati s Hunima, s Atilom; ali, tu težnju nije bilo lako usuglasiti s predajom unutar obitelji, s tradicijom podrijetla Šubića. Osobito ne tako da pri tome ne naglasimo i odijeljenost. Razdoblje Nikole Zrinskog je vrijeme razvijanja ranog nacionalizma, jezično-kulturnog buđenja u Hrvatskoj; u slučaju Zrinskih, srodstvo (bilo Zrinski bilo Šubići, to je jedan od najistaknutijih dinastičkih rodova tih područja) bilo je od odlučujućeg značaja u pogledu stvaranja nacije, a upravo tada, sredinom 17. stoljeća, hrvatska politička elita posvetila je iznimnu snagu isticanju ravnopravnosti hrvatske države s Ugarskim Kraljevstvom.

Prva sistematska priča vezana uz Hrvatsku, *Memoria* Jurja Ráttkayja iz 1652., otvoreno postavlja pitanje državnog prava (Arpadovići nisu osvojili hrvatsko, slavonsko i dalmatinsko

»kraljevstvo« oružjem, pa se ona zbog toga ne mogu smatrati *partes subiectae*, to jest teritoriji pod mađarskom krunom, već znatno više partnerskim državama – *regna socia*), te odlučno stoji uz ilirske pretke, čija je državna tvorevina bila starija od ugarske. Nije slučajno da su adresati posvete Rátkayjeve povijesti upravo »hrvatski velikaši« Nikola i Petar Zrinski jer se radi o povijesti obitelji naručene od strane njih samih, novčano sponzorirane s njihove strane te pripremljene uz njihov nadzor, pa je nekako bilo nužno istaknuti misao o ravnopravnosti.

Studija, uzimajući u obzir navedena stajališta, razmatra rodoslovlje Zrinskih autora Marka Forstalla (*Stemmatographia Mavortiae familiae comitum a Zrin*), koje je sam Forstall počeo pisati po nalogu i naputcima Nikole Zrinskog, a dovršio ga nakon njegove smrti, dok je bio u službi Petra Zrinskog. Autor također posvećuje pozornost temeljom pitanju: kako političke namjere povezuju Forstallov »znanstveni« pristup s pjesničkom maštom Nikole Zrinskog, uzevši u obzir žanrovske tradicije genealogije.

Rezümé

EGY CSALÁDTÖRTÉNET TÖRTÉNETE (A Zrínyi-genealógia születése és műfaji háttere)

A családtörténet szenvedélyes műfaj. Aki műveli, megszállottan teszi, nem éri be féligazságokkal vagy a múlt megismerhetetlenségét hangsúlyozó relativista érvekkel. Aki pedig kritizálja, ugyancsak erős felindulással szokta az előbbi szemére hányni: a kiválóság nem a származás, hanem az egyéni teljesítmény eredménye, a nemesség nem az ősokból, hanem kinek-kinek a lelkéből és képességeiből fakad, ha fakad. A két pólus – a kutató és a kritikus – sokszor egyazon személyben egyesül; sőt, úgy tűnik, hogy az esetek többségében ez a helyzet. Különösen akkor, ha költőről van szó.

A tanulmány, Zrínyi Miklós kapcsán, a genealógiának nem a kifelé, a feltételezett, elvárt vagy valós közönség felé forduló oldalát vizsgálja, hanem azt a szerepét, amelyet az egyén önmagáról kialakított képében játszik – tehát a genealógia identitásképző funkcióját. Mutasd az őszödet, s megmondom, ki vagy.

Milyen ősokból épített magánmitológiát Zrínyi Miklós, kiket választott ki a milliányi lehetséges felmenőből? Azaz, másképp fogalmazva: melyek személyiségének azok az alapvonásai, amelyekre nem akart okszerű magyarázatot adni sem magának, sem másnak? Zrínyi személyiségének egyik legfontosabb vonása, a nosztalgikus heroizmus, a vonzódás a vert hősokhöz, a reménytelen, gigászi küzdelemben elbukott héroszokhoz, akiknek a bukása egyúttal mégis erkölcsi győzelem a zsarnokság, a vak végzet erői ellen, az alvilág hatalmával szemben. A Zeusszal szembeszálló Prométheusz, az Olümposz ellen törő Enkeladosz, a Héra iránti szerelméért kerékhez kötözött Ixion, a Földet vállán tartani kényszerülő Atlasz, az öngyilkosságba menekülő Aiász, a szerelem áldozatává lett Sámson éppúgy kiemelt figurái Zrínyi költői költői magánmitológiájának, mint a betolakodó trójaiakkal szembeszálló, itáliai hazáját és szerelmét védelmező, de a fátum (a történelem fátuma) által bukásra ítélt Turnus, vagy az ugyancsak hazájáért mártíriumot vállaló Hektór. De maga a dédapa, az eposzban megénekelte Zrínyi is mint »Szigetnek Hektora« jelenik meg képzeletében

Ugyanakkor, az európai (és Kézai óta a magyarországi) historiográfiában a magyarság őseinek tekintett hun nép kapcsán azonban rögtön fölvetődik a másik fontos kérdés is: a család (*familia*), a nemzetség (*gens*) és a nemzet (*natio*) összetett viszonya Zrínyi, pontosabban a Zrínyiek esetében. A köztudottan horvát eredetű nemzetség tagjai a mohácsi vész, illetve a kettős királyválasztás óta rendületlenül a Habsburg oldalon álltak, lojalitásuk töretlen volt – ami a genealógia kódjára fordítva annyit tesz, hogy legalább sejtetni tanácsos volt a Habsburgokkal közös leszármazás lehetőségét. Másfelől a Zrínyiek lojalitása államjogilag a *magyar* szent korona irányában érvényesült, ezért a nemzetség leszármazását valamilyen módon kapcsolatba kellett hozni a hunokkal, Attilával; ezt a kívánalmat viszont nem volt könnyű egyeztetni a családon belül is élő tradícióval, a Subics-eredet hagyományával. Különösen nem úgy, hogy közben a különállást is hangsúlyozni illett volna. Zrínyi Miklós kora a korai nacionalizmus kibontakozásának, a nyelvi-kulturális ébredésnek az időszaka Horvátországban; a Zrínyiek esetében a nemzetség meghatározó jelentőséggel bírt a nemzet szempontjából is (akár Zrínyiek, akár Subicsok, a terület legkiemelkedőbb dinasztiáinak egyike), márpedig a horvát politikai nemzet ekkor, a 17. század közepén különösen nagy energiákat összpontosított a Magyar Királysággal való egyenjogúság hangsúlyozására.

Az első szisztematikus Horvátország-történet, Ráttkay György *Memoriája* (1652) igen nyíltan veti fel az államjogi kérdést (a horvát, szlavón és dalmát »királyságokat« nem fegyverrel hódították meg az Árpádok, nem lehetnek tehát *partes subiectae*, azaz a magyar koronának alávetett részek, sokkal inkább társországok – *regna socia*), s határozottan kiáll az illírek ősisége mellett, akiknek államai a magyarnál régebbiek voltak. Nem véletlen, hogy a Ráttkay-história ajánlásának címzettjei éppen a »horvát dinaszták«, Zrínyi Miklós és Péter – az egyenrangúság gondolatának tehát valamiképpen meg kellett jelennie az általuk rendelt, finanszírozott és felügyeletük mellett készült családtörténetben is.

A tanulmány ezen szempontok figyelembe vételével elemzi Marcus Forstall Zrínyi-genealógiáját (*Stemmatographia Mavortiae familiae comitum a Zrin*), amelyet Forstall Zrínyi Miklós megbízásából és irányítása mellett kezdett írni, majd annak halála után Zrínyi Péter szolgálatában fejezett be, és kitüntetett figyelmet szentel annak, hogyan kötik össze a politikai megfontolások Forstall »tudományos« megközelítését Zrínyi Miklós költői fantáziájával, különös tekintettel a genealógia műfaji tradícióira.

(Prevela *Xenia Detoni*)